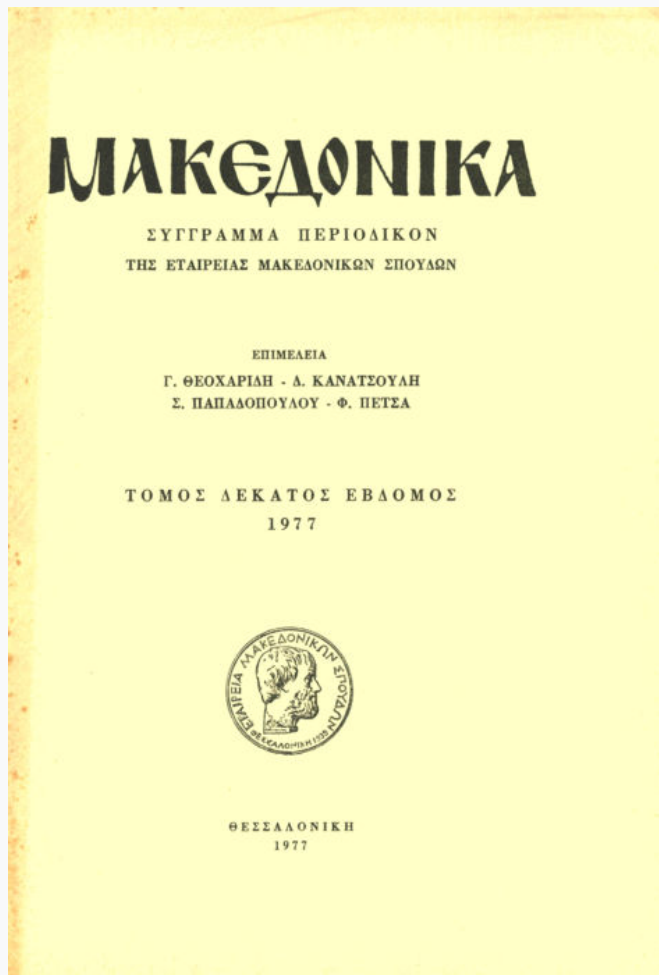

Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Το γενεαλογικόν δένδρον της οικογενείας των Καβασιλών

Αθ. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.373](https://doi.org/10.12681/makedonika.373)

Copyright © 2014, Αθ. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1977). Το γενεαλογικόν δένδρον της οικογενείας των Καβασιλών. *Μακεδονικά*, 17(1), 367–396.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.373>

ΤΟ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΒΑΣΙΛΩΝ

Κατά την τελευταίαν δεκαετίαν εἰς τὸ προσκῆνιον τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς ξένης ἱστορικῆς ἐρεῦνης, ὅπως βεβαιώνει ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία¹, προβάλλει ἐντόνως ἡ μορφή τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ². Καὶ

1. Εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ παρόντος δημοσιεύματος γίνεται χρῆσις τῶν ἐξῆς βραχυγραφῶν:

AB = *Analecta Bollandiana*, ADSV = *Antičnaja Drevnost i Srednie Veka*, AOP = Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, BZ = *Byzantinische Zeitschrift*, BYZ-SL = *Byzantino-Slavica*, BX = *Βυζαντινὰ Χρονικά*, DThC = *Dictionnaire de Théologie Catholique*, EB = *Études Byzantines*, ECR = *Eastern Churches Review*, EEBΣ = Ἑπετηρίς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, EO = *Echos d'Orient*, ESE = Ἑλευθερουδάκη Σύγχρονος Ἑγκυκλοπαιδεία, ΘHE = Ὁρησκειτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία, NE = *Νέος Ἑλληνομνήμων*, OCHP = *Orientalia Christiana Periodica*, OE = Ὁρθόδοξος Ἐπιστασία, RAV = *Rivista d' Ascetica e Mistica*, REB = *Revue des Études Byzantines*, RN = *Revue Numismatique*, RSE = *Revue des Études Sud-est Européenes*, VV = *Vizantijskij Vremeni*k.

2. Βλ. σχετικῶς S. Salaville-R. Bornet-J. Gouillard-P. Perichon, *Nicolas Cabasilas, Explication de la divine liturgie*, Paris 1967. A. Angelopoulos, *Učenie Nikole Kavasila o životu u Hristu* (= Ἡ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς διδασκαλία τοῦ Νικολάου Καβάσιλα), Beograd 1967. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ κατὰ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν, OE 145-150 (1967) 5-6, 14-15, 31-32, 39-40, 46-47 (μετάφρασις τμημάτων προηγουμένης μελέτης). Π. Νέλλα, Προλεγόμενα εἰς τὴν μελέτην Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Ἀθῆναι 1968 (ἀνάτυπον ἄρθρου ἐκ τῆς ΘHE, τόμ. IB', Συμπλήρωμα). Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Θεομήτωρ. Τρεῖς θεομητορικῆς ὁμιλίαι τοῦ Νικολάου Καβάσιλα. Κείμενο, εἰσαγωγή, νεοελληνικὴ ἀπόδοσις, σχόλια ὑπὸ τοῦ Π. Νέλλα, Ἀθῆναι 1968. Τοῦ αὐτοῦ, Εἰσαγωγή εἰς τὰς σπουδὰς τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, Ἀθῆναι 1969. E. Piovesan, *Preghiera a Gesù Christo*, RAM 1 (1969) 104-107. Ἀθ. Ἀγγελόπουλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, Θεσσαλονίκη 1970. U. Neri-M. Gallo, *Nicolas Cabasilas, La Vita in Christo*, Torino 1971. P. Charanis, *Observations on the "Antizealot" Discourse of Cabasilas*, RSE 9(1971) 369-376. Δ. Τσάμη, Δαβὶδ Διουπάτου λόγος κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν, Θεσσαλονίκη 1973 (β' ἔκδοσις 1976). C. de Catanzaro-B. Bobrinskoy, *Nicholas Cabasilas, The life in Christ*, New York 1974. M. Rubini, *L'antropologia cristologica di Nicolas Cabasilas*, Nicolaus I(1974) 195-201. X. Σωτηροπούλου, Εὐχαριστία καὶ θέωσις κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν καὶ τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν, Ἀθῆναι 1974 (ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ Ἑκκλησία). Π. Νέλλα, Ἡ περὶ δικαιοσύνης διδασκαλία Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Πειραιεὺς 1975. Τοῦ αὐτοῦ, Αἱ θεολογικαὶ πηγαὶ Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, ἀναφοραὶ καὶ ἐξαρτήσεις, «Κληρονομία» 7(1975) 327-344. M. Poljakovskaja, *Političeskie ideal i vizantijskoj intelligencii seredini XIVv. Nikolaj Kavasila* (= Πολιτικαὶ ἰδεολογίαι τῆς βυζαντινῆς διανοήσεως κατὰ τὰ μέσα τοῦ XIV αἰῶνος. Νικόλαος Καβάσιλας),

ἀκριβῶς μέσα εἰς αὐτὸν τὸν κύκλον τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν πρέπει νὰ ἐντάξωμεν καὶ τὴν μελέτην μου, τοῦ 1970, ὡς «τὴν πρώτην προσπάθειαν συνθέσεως τῶν διεσπαρμένων περὶ Νικολάου Καβάσιλα πληροφοριῶν εἰς βιογραφικὴν μονογραφίαν περὶ αὐτοῦ»¹. Ἡ μελέτη αὕτη ἦτο φυσικὸν νὰ προσελκύσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εἰδικῶν ἱστορικῶν, θεολόγων καὶ φιλολόγων, καὶ νὰ ἴδουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος διάφοροι περὶ αὐτῆς κριτικά, θετικά ἢ ἀρνητικά² ἢ καὶ νεώτεραι μελέται ἐξ ἀφορμῆς τῆς³.

Ἡ τελευταία πάντως ἐκτενὴς κριτικὴ τοῦ τ. καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων κ. Γ. Θεοχαρίδου μοὶ ὑπέκαυσεν ἐκ νέου τὸν ζήλον νὰ ἐπανεέλθω εἰς τὰς παλαιότερας περὶ Νικολάου Καβάσιλα ἐρεῦνας μου. Τὴν φορὰν αὐτὴν ὅμως θὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ γενεαλογικὸν κυρίως δένδρον τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν εἰς τοὺς τρεῖς βασικοὺς γνωστοὺς κλάδους τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, θὰ διακρίνω, ὅσον τὸ ἐπιτρέπουν αἱ πηγαί, τὰς μεταξὺ τῶν συγγενικὰς σχέσεις καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ ἐπιλύσω ἢ νὰ διευκρινίσω ἐκ παραλλήλων χρονολογικὰ τινὰ καὶ ἄλλα προβλήματα ἐξ ἀφορμῆς τῶν τελευταίων μελετῶν καὶ ἰδιαίτερος τῆς ἐκτενοῦς κριτικῆς Θεοχαρίδου. Ἐλπίζω ὅτι καὶ διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῆς θὰ συμβάλω καὶ πάλιν κατὰ τι εἰς τὰς βιογραφικὰς περὶ Νικολάου Καβάσιλα ἐρεῦνας.

Α'. Μὲ τὸ ὄνομα «Καβάσιλας» εἶναι γνωστά, κατὰ τοὺς μέσους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους, διάφορα ἐξέχοντα πρόσωπα. Τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἐμφανισθέντα συμφῶνως πρὸς τὰς πηγὰς ἡμῶν εἰς τὸ προσκήνιον τῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 11ου μέχρι τοῦ 17ου αἰῶνος, διεδραμάτισαν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῆς αὐτοκρατορίας, ἰδίως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν. Ποίαν συγγένειαν εἶχον μεταξὺ τῶν τὰ πρόσωπα ταῦτα, ἀγνοοῦμεν, διότι δὲν

ADSV 12(1975)104-116. Β. Ψευτογκᾶ, Νικολάου Καβάσιλα ἑπτὰ ἀνέκδοτοι λόγοι τὸ πρῶτον νῦν ἐκδιδόμενοι (εἰσαγωγή, κείμενον-σχόλια), Θεσσαλονίκη 1976. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ ἐν Χριστῷ οἰκονομία τῆς σωτηρίας κατὰ τὸν Νικόλαν Καβάσιλαν, Θεσσαλονίκη 1976. Μ. Rubini, L'antropologia cristologica di Nicolas Cabasilas, Mezzina-Molfetta 1976.

1. Γ. Θεοχαρίδου, Βιβλιοκρισία, εἰς «Μακεδονικά» 16(1976)384. Πρβλ. καὶ συναφεῖς γνώμας κριτῶν τῆς διατριβῆς εἰς Πρακτικά τῆς ὑπ' ἀριθμ. 642 τῆς 13-11-70 συνεδρίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

2. Βλ. Πρακτικά, αὐτόθι. F. Halkin, εἰς AB 89(1971) 458, Γ. Τσάρα, εἰς «Κληρονομίαν» 4(1972)186-193, Μ. Poljakovskaja, εἰς VV 35(1973) 268-270, C. Tsirpanlis, εἰς ECR 7(1975)103 καὶ Γ. Θεοχαρίδου, εἰς «Μακεδονικά» 16(1976) 383-401.

3. P Charanis, Observations ... (βλ. ὑποσ. 1) καὶ Μ. Poljakovskaja, Politické ideali (βλ. ὑποσ. 1).

ἐχομεν ἀκριβεῖς μαρτυρίας, πλὴν ὀλίγων περιπτώσεων, τὰς ὁποίας καὶ μνημονεύομεν κατωτέρω. Ἐρευνήσαντες πάσας τὰς μέχρι τοῦδε εὐρεθεῖσας περὶ Καβασιλῶν μαρτυρίας δυνάμεθα νὰ σκιαγραφήσωμεν χρονικῶς τὰ διάφορα μὲ τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον πρόσωπα.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖσι τοῦ 11ου αἰῶνος (1022) συναντῶμεν τὸν Νικηφόρον Καβάσιλαν, ὁ ὅποιος ὑπῆρξε δούξ τῆς Θεσσαλονίκης¹. Τὸ ἔτος 1042 ἄλλος Καβάσιλας, ὁ Κωνσταντῖνος πατρίκιος Καβάσιλας, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Ζωῆς τῆς Πορφυρογεννήτου δούξ τῆς Δύσεως μὲ ἔδραν τὴν Θεσσαλονίκην², ὀλίγον δὲ ἄργότερον (1078/1080) ὁ Ἀλέξανδρος Καβάσιλας διωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Γ' τοῦ Βοτανιάτου (1078-1081) δούξ Σκοπίων διὰ τὸ θέμα Βουλγαρίας³.

Ὁ G. Schlumberger μᾶς πληροφορεῖ περὶ ἐνὸς ἐτέρου νωβελήσιμου Ἀλεξάνδρου Καβάσιλα, ζήσαντος τὸν 12ον αἰῶνα⁴, τοῦ ὁποίου τὴν σφραγίδα δημοσιεύει ὁ W. Miller⁵. Ἐπὶ τῆς σφραγίδος ταύτης σημειοῦται: ΚΕ ΒΘ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟ ΝΩΒΕΛΗΣΙΜ(Ω) ΤΩ ΚΑΒΑΙΑ(Α). Ὁ αὐτὸς Schlumberger δημοσιεύει, ὡσαύτως, τὴν σφραγίδα τοῦ Ἰωάννου κανιδάτου τοῦ Καβασιλείου, τοῦ 12ου αἰῶνος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναγράφεται: ΚΕ ΒΟΗ(ΘΕ)Ι ΤΩ ΩΝ ΔΟΥ(ΛΩ) ἸΩ (ΑΝΝΗ) ΚΑΝΔΙ(ΔΑ)ΤΩ ΤΩ ΚΑ(ΒΑ)ΣΙΛΕΙΩ*, ὡς καὶ μίαν τρίτην σφραγίδα ἐνὸς ἄλλου Καβάσιλα, τοῦ 12ου αἰῶνος. Ἐπὶ τῆς σφραγίδος ταύτης εἶναι χαραγμέναι αἱ λέξεις: ΚΑΒΑΣΕΙΛΙΟΝ ΣΚΕΠΙΣ ΜΕ Τ' Δ (= ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΔΟΥΛΟΝ), ΠΑΡΘΕΝΕ⁷.

Εἰς τοὺς ναοὺς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου, Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων (τέλη 13ου καὶ ἀρχαὶς τοῦ 14ου αἰῶνος) ἐν Ἀχρίδι σώζονται τοιχογραφίαι τοῦ Κωνσταντίνου Καβάσιλα, ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος·

1. Κ ε δ ρ η ν. Bonn, II, 479, 7: «καὶ Νικηφόρου τοῦ Καβάσιλα δουκὸς ὄντος Θεσσαλονίκης». Πρβλ. P. L e m e r l e, *Philippe et la Macédoine Orientale. Texte*, Paris 1945. Addenda, p. 156. Γ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, «Ἑλληνικά» 17 (1962) 6, ὅπος. 1 καὶ O. T a f r a l i, *Thessalonique au XIV siecle*, Paris 1913, σ. 45-46, ὅπος. 1. Σ τ. Κ υ ρ ρ α κ ῖ δ ο υ, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ. 5, σελ. 281, ὅπος. 1.

2. Κ ε δ ρ η ν., Bonn, II, 541, 14: «Προχειρίζεται δὲ ἡ βασιλὶς... δοῦκα τῆς Δύσεως Κωνσταντῖνον πατρίκιον τὸν Καβάσιλαν». Πρβλ. Γ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, ἔ. ἀ., σ. 6, ὅπος. 1.

3. Ὁ B. Zlatarski τὸν διορισμὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου Καβάσιλα ὡς δουκὸς ἐν Σκοπίοις θέτει τὸ 1080, ἐνθ' ὁ M. Banescu τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1078. Βλ. *Vizantijski Izvori za Istoriju Naroda Jugoslavije* (= Βυζαντιναὶ πηγαὶ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν τῆς Γιουγκοσλαβίας), σερβ., τ. 3, Beograd 1966, σ. 186-187, σημ. 45. Πρβλ. N. B a n e s c u, *Ein Neuer katepan von Bulgarien*, BZ 25(1925) 331-332.

4. G. S c h l u m b e r g e r, *Sigillographie de l'Empire Byzantine*, Paris 1884, σ. 627.

5. W. M i l l e r, *Bulles byzantines de la collection de M. le Baron de Koehne*, RN(1867) 418, πίν. XIV, 3.

6. S c h l u m b e r g e r, ἔ. ἀ., σ. 627. Πρβλ. καὶ Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὐ λ ο υ, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, ἔ. ἀ., πίν. 9, ἐνθα ἀναδημοσιεύεται ἡ ἐν λόγῳ σφραγίς.

7. Αὐτόθι, σ. 458.

εἰς τὰς τοιχογραφίας οὗτος ἐμφανίζεται ὡς ἀρχιερεὺς¹. Τοιχογραφία τοῦ ἰδίου μὲ ἀρχιερατικὴν στολὴν σώζεται εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Τιμίου Προδρόμου εἰς τὸν ναὸν τοῦ Πρωτάτου ἐν Ἀγίῳ Ὁρει². Περί τούτου γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρξε φίλος τῶν Παλαιολόγων καὶ ὅτι ἔνεκα τῶν πολιτικῶν του πεποιθήσεων ἐφυλακίσθη, ἀργότερον ὅμως ἀπηλευθερώθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1259-1282)³. Ἡ προβολὴ τοῦ Κωνσταντίνου Καβάσιλα ἐν Ἀχρίδι καὶ γενικώτερον ἐν Βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ Σερβίᾳ (τοιχογραφίαι αὐτοῦ σώζονται εἰς τὴν σερβικὴν μονὴν Staro Nagoričino παρὰ τὸ Κουμάνοβον) δύνανται νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς σημαίνουσα ὑπεροχὴν τῶν Παλαιολόγων ἐναντι τῶν πολιτικῶν τῶν ἀντιπάλων εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ἔνεκα τῆς φιλενωτικῆς θρησκευτικῆς πολιτικῆς τῶν⁴. Συνέγραψεν ἀρκετὰ ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀκολουθίαν τοῦ Κλήμεντος, ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος⁵.

Ὁ Γεώργιος Παχυμέρης μνημονεὺει ὡς ὑπηρετοῦντα κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ βίου τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (1259-1282) τὸν «ἀκτουάριον Καβάσιλαν»⁶. Τὸ ἔτος 1295 ζῇ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ μέγας οἰκονόμος τῆς μητροπόλεως Γεώργιος Καβάσιλας, περὶ τοῦ οὐοίου οὐδὲν ἕτερον γνωρίζομεν⁷. Ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐπώνυμον «Καβάσιλας» μνημονεὺει καὶ τὸ

1. R. Ljubinković, Les influences de la vie politique contemporaine sur la décoration des églises d'Ohrid, Beograd 1964, σ. 224-225 (extrait des Actes du XIIe Congrès internationale des études byzantines, t. III, Beograd 1964).

2. Μέχρι τοῦ 1969 ἐπιστεύετο μετὰ τοῦ G. Millet ὅτι ἡ τοιχογραφία τοῦ Πρωτάτου ἀπεικονίζει τὸν «Νικόλαον Καβάσιλαν» τὸν Χαμαετόν. Ἐκ νεωτέρας ἐρευνῆς ἡμῶν, τοῦ 1969, ἐπὶ τῆς τοιχογραφίας «διεπιστῶθη ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Millet εἶναι ἐσφαλμένη. Ἐπὶ τοῦ ἀνω ἀριστεροῦ μέρους τῆς τοιχογραφίας ἡ ὀρθὴ ἐπιγραφὴ εἶναι ὅτι «Ἅγιος Καβάσιλας» καὶ οὐχὶ ὅτι «Νικόλαος Καβάσιλας», ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνω δεξιοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπρόσεξε δὲν ὄντως ὁ Millet, μετὰ πρόχειρον καθαρισμόν τῆς ἀσβέστου, ἀνεγνώσαμεν ὅτι «ΚΩΝΣΤΑ(ΝΤΙ)-ΝΟΣ» (βλ. Α. Θ. Ἀγγελοπούλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός, σ. 68 καὶ πίν. 3, 4, ἀναδημοσιευομένου καὶ ἐνταῦθα εἰκ. 1 καὶ 2). Πάντως, ἡ ἀνακάλυψις εἶναι ἀπρόσβλητος καὶ ἀνατρέπει τὰ μέχρι τοῦ 1970 σχετικὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ἀσχέτως τοῦ ἂν δὲν προηγήθῃ διὰ τὸν καθαρισμόν τῆς τοιχογραφίας ἀδεία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας.

3. Ljubinković, ἑ.α., σ. 224-225.

4. Αὐτόθι, σ. 225.

5. Ν. Δελιᾶλη, Κατάλογος ἐντύπων δημοτικῆς βιβλιοθήκης Κοζάνης, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1948, σ. 18.

6. Παχυμ., Bonn, I, 530, 10-17.

7. Ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, μέγας οἰκονόμος, μνημονεὺεται εἰς ἱβηρικὸν ἔγγραφον τοῦ Ἰανουαρίου, τοῦ ἔτους 1295. Βλ. F. r. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, München 1945. Textband Nr. 59/60, σ. 1. κ.ε: «Συνελθόντων εἰς δικαστήριον τῶν θεοφιλεστάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης τοῦ μεγάλου οἰκονόμου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Καβάσιλα». Πρβλ. Θεοχαρίδου, ἑ.α., σ. 14, ὑποσ. 3.

δεύτερον περὶ Ἰωαννίνων χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ ἔτους 1329, εἰς τὴν φράσιν: «Ὁ, περ ἐδέξατο ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ Καβάσι-
λας»¹.

Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς εἰς τὴν ἱστο-
ρίαν τῶν ὁμιλοῦν περὶ τοῦ Μιχαὴλ Καβάσιλα, τοῦ σακελλαρίου καὶ ἀρχidia-

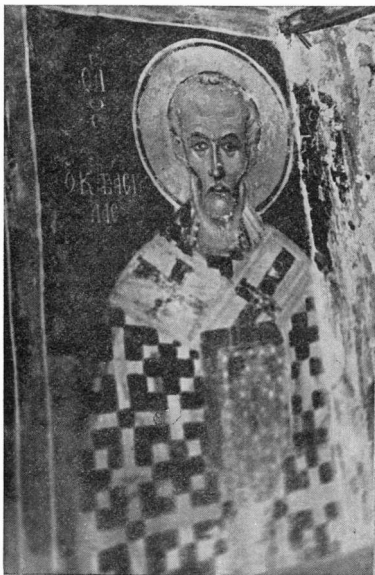
Εἰκ. 1. Νικόλαος Καβάσιλας, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης
(Πρωτῶτον Ἀγίου Ὁρους. Ἀνάγνωσις G. Millet)

κόνου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Οὗτος, κατὰ τὸν πρῶτον ἐμφύλιον πόλεμον
μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου Ε΄ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Στ΄ Καντακουζηνοῦ
(1341-1347), ἀνemeίχθη ὡς πρεσβευτὴς εἰς ἀποστολάς, ἀνατεθείσας εἰς αὐτὸν
ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Ἀννης ἐκ Σαβοΐας, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταν-

1. Κ. Μέρτζιου, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 51, σημ.

4. Ὁ «ἐπὶ τοῦ στρατοῦ», στρατιωτικὸν ἀξίωμα ἐν χρήσει καὶ εἰς Σέρρας. Βλ. Solonjen, BYZ-SL. 2 (1930) 281. Πρβλ. Α. Ξυγγοπούλου, Ἐρευναι εἰς τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν Σερρών, Θεσσαλονίκη 1965, σ. 43 καὶ Α. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακε-
δονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 21.

τινουπόλεως Ἰωάννου ΙΔ' (1334-1347)¹ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Στ' τοῦ Καντακουζηνοῦ². Οὗτος δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος καὶ εἰς τὴν θρησκευτικὴν κρίσιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Βλαχερνῶν,

Εἰκ. 2. Ὁ Ἅγιος Κωνσταντῖνος ὁ Καβάσιλας
(Πρωτᾶτον Ἀγίου Ὁρους, Ἀνάγνωσις Ἀθ. Ἀγγελοπούλου)

1. Τὸ ἔτος 1344 ἀπεστάλησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δύο ἀντιπροσωπίαι, μία πολιτικὴ καὶ μία ἐκκλησιαστικὴ, πρὸς τὸν ἐπαναστατήσαντα Ἰωάννην Καντακουζηνόν, εὐρισκόμενον τότε εἰς τὸ Διδυμότειχον, διὰ νὰ ζητήσουν ὅπως καταθέσῃ οὗτος τὰ ὄπλα. Ἐκ μέρους τῆς αὐτοκρατείας καὶ τῆς συγκλήτου ἀπεστάλησαν ὁ Γεώργιος Πεπαγωμένος καὶ ὁ Συναδηνός καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πατριάρχου ὁ μητροπολίτης Φιλίππων Νεόφυτος καὶ ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας ὁ Σακελλάριος». Βλ. Migne, P. G. τ. 153, στ. 1132B: «Καὶ ἤρουντο πρέσβεις ἐκ βασιλίδος μὲν καὶ τῆς συγκλήτου Γεώργιος τε ὁ Πεπαγωμένος καὶ ὁ Συναδηνός, ὃς καὶ πρότερον πρὸς Διδυμότειχον εἰς βασιλεῖα ἦκε, παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς πεμφθεῖς, παρὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας καὶ πατριάρχου ὁ τῆς Φιλίππου μητροπολίτης καὶ ὁ σακελλίου Καβάσιλας...». Πρβλ. Καντακ., Bonn, III, 445, στ. 23-24 καὶ 445, στ. 1-3.

2. Τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς, τῆς 3ης Φεβρουαρίου τοῦ 1347, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, εἰσελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατέλαβε τὴν ἀρχήν, τῆς αὐτοκρατείας ἐξα-

υπογράψας τὸν Συνοδικὸν Τόμον¹ κατὰ τῶν φρονημάτων Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου μὲ τοὺς τίτλους: «Ὁ σακελλάριος τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καὶ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μιχαὴλ ὁ Καβάσιλας»². Ὁ ἴδιος³, ἐξ ἄλλου, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Στ' Καντακουζηνοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου Καλ-

κολουθούσης ἀνθισταμένης ἐντὸς τοῦ παλατίου τῶν Βλαχερνῶν (περὶ τῆς ἀκριβοῦς χρονολογίας εἰσόδου τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, βλ. V. Laurent, Notes de chronographie et d'histoire byzantine, EO 36, 1937, 169. Πρβλ. Θεοχαρίδου, ἔ.α., σ. 12, σημ. 4). Τὸν ρόλον τοῦ συμφιλιωτοῦ τῶν δύο παρατάξεων ἀναθέτει ὁ Καντακουζηνὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀντιπροσωπίαν, σταλεῖσαν νῦν ἐκ μέρους τούτου, ὡς νικητοῦ, πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν. Βλ. Καντακ, Bonn, III, 609, 12-15: «Ἐπειτα τὸν τῆς Φιλίππου μητροπολίτην ἀπολεξάμενος καὶ Καβάσιλαν τὸν σακελλίου, οἱ καὶ πρότερον εἰς Διδυμοτείχην ἦγον πρὸς ἐκείνουν πρεσβευταί, ἐπεμπε πρὸς βασιλίδαν. Ἡ πρεσβεία δὲ ἦν περὶ εἰρήνης». Ἀργότερον, τὸ ἔτος 1354, ὅτε ὁ πατριάρχης Κάλλιστος ἀρνεῖται νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἀπόφασιν τοῦ Καντακουζηνοῦ νὰ στέψῃ τὸν υἱὸν τοῦ Ματθαίου συναυτοκράτορα εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, ὁ αὐτοκράτωρ ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν μεταξὺ ἄλλων ἐκ νέου τὸν Μιχαὴλ Καβάσιλαν νὰ πείσῃ τούτον, νὰ δεχθῇ τὴν ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν θρόνον του. Βλ. Καντακ, Bonn, IV, 270, 16-21: «Δύο γάρ τῶν ἀρχιερέων ἀπολεξάμενος, τὸν Αἰνὸν Δανιὴλ καὶ Ἰωσήφ τὸν Τενέδου, καὶ τοσοῦτους ἐτέρους τὸν ἐπιφανεστέρων τοῦ κλήρου τῆς Βυζαντίου ἐκκλησίας, Καβάσιλαν τὸν σακελλίου καὶ Περδίκην τὸν σκευοφύλακα, καὶ ἐπεμπεν εἰς τὴν μάρτυρος τοῦ Μάμαντος μονὴν πρὸς πατριάρχην καὶ ἐπὶ τοῖς θρόνοις ἐκάλει καὶ τὴν ἀρχήν...».

1. Ὁ τόμος ὑπεγράφη τὴν 27ην Μαΐου τοῦ ἔτους 1351. Γρηγόριος, Bonn, II, 905, 7-9 κ.ε.: «Ἐβδόμην μὲν οὖν ἦγε καὶ εἰκοστὴν ὁ Μάϊος μὴν, ἐν ᾗ συγκαλεῖ ἡμᾶς δεδογμένον γέγονε βασιλεὺς πρὸς ἡν ἀνόμαζε σύνδοξον». Πρβλ. Θεοχαρίδου, ἔ.α., σ. 2.

2. Migne, P. G. 151, σ. 763 B. Πρβλ. S. Salaville, Cabasilas le Sacellaire et Nicolas Cabasilas, EO 35 (1936) 424-425.

3. Τὴν δικαιολογίαν τοῦ πράγματος παρὰ Θεοχαρίδη, Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, «Ἑλληνικά» 17 (1962) 10-14. Παλαιότερον ἐσφαλμένως ἐπιστεύθη ὅτι συνομιλητὴς τοῦ Γρηγοῦ ἦτο ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός, ἕτεροι δὲ (G. Cammelli, Correspondance de Demetrios Cydones, Paris 1930, σ. 205, ἐπιστ. 286 τοῦ Κυδωνίου πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν, S. Salaville, Cabasilas le Sacellaire et Nicolas Cabasilas, EO 35, 1936, 427, σημ. 2) συνήθως τὸν συνομιλητὴν τοῦ Γρηγοῦ Καβάσιλαν ταυτίζουν πρὸς τὸν ἀποδέκτην τῶν τριῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γρηγοῦ Δημήτριον Κανίσκην Καβάσιλαν, ἀκολουθούντες τὴν γνώμην τοῦ ἐκδότη τῶν ἐπιστολῶν Γρηγοῦ R. Guiland, Correspondance de Nicephore Gregoras, Paris 1927, σ. 317. Προσφάτως, εἰς μελέτην τοῦ Δ. Τσάμη, Δαβὶδ Δισυπλάτου Λόγος κατὰ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν, Θεσσαλονίκῃ 1973, σ. 29 (β' ἐκδ. 1976, σ. 30), ἐπανέρχεται τὸ ζήτημα τοῦ συνομιλητοῦ τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως πρὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ ἀπασχολῇ τὴν ἔρευναν, διότι ἀπεδείχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Γ. Θεοχαρίδου (βλ. «Ἑλληνικά» 17, 1962, 10-14) ὅτι συνομιλητὴς τοῦ Γρηγοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας ὁ Σακελλάριος καὶ οὐχὶ ὁ Δημήτριος Κανίσκος Καβάσιλας ἡ ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός. Καὶ ὁ ἴδιος εἶχα περιπέσει εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην, ὅταν ἀπέδida εἰς τὸν Νικόλαον Καβάσιλαν χαρακτηρισμοὺς τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῦ ἀναφερομένους εἰς τὸν Μιχαὴλ Καβάσιλαν, ὅπως ὀρθῶς εἶχεν ἐπισημάνει κριτὴς τῆς περὶ Νικολάου Καβάσιλα διατριβῆς μου (βλ. γνώμην Γ. Μαντζαρίδου, εἰς Πρακτικά τῆς ὑπ' ἀριθ. 642 τῆς 13-11-70 συνεδρίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἐπὶ Α.Π.Θ.).

λίστου, νὰ μεταπείσῃ τὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν ὑπὲρ τῶν Ἑσυχαστῶν¹. φαίνεται ὅμως ὅτι οὐδὲν ἐπέτυχε, καίτοι ἠπειλήσε τοῦτον².

Σύγχρονος τοῦ Μιχαὴλ Καβάσιλα ὑπῆρξεν ὁ Νεῖλος Καβάσιλας, ἐκλεγείς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1361³. Οὗτος, γεν-

1. Γ ρ η γ ο ρ., Bonn, II, 1050, 13-18: «Ἐντεῦθεν αὖθις ἡμέραι παρίππευον πέντε καὶ δέκα, καὶ ὁ τῶν φίλων ἡμῖν βέλτιστος ἐκεῖνος ἦκε Καβάσιλας, λαθραίων καὶ ποικίλων βουλευμάτων πατριαρχικῶν ὁμοῦ καὶ βασιλικῶν ἐπαγόμενος φόρτον, καὶ μηχαναῖς οἰονεῖ τισιν ἐλεπόλεσι πεφραγμένους ἐκεῖθεν παντοδαπαῖς, ἅτε συνेतὸς καὶ πολυπράγμων ἀνὴρ καὶ ποικίλων ἰδρις πραγμάτων καὶ λόγων πολιτικῶν...». Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Μιχαὴλ Καβάσιλα πρὸς τὸν Γρηγορᾶν ἔλαβε χώραν κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου τοῦ 1351. Πρβλ. Γ. Θεοχαρίδου, ἔ.α., σ. 10. Ὁ Δ. Τσάμης, ἀποδεχόμενος ὡς λίαν πιθανὴν περίοδον συγγραφῆς τοῦ Λόγου Δαβίδ τοῦ Δισυπάτου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν τὸ θέρος τοῦ 1342 (σ. 23-24), κἄνει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ Νικόλαος Καβάσιλας «θὰ ἔπρεπε κατὰ τὸ 1342 νὰ ἦτο τοῦλάχιστον περίπου τριακονταπενταετής, ἥτοι νὰ εἶχε γεννηθῇ περὶ τὸ 1307;» (σ. 29), ἢ ὑπόθεσις δὲ αὕτη «ἐνισχύεται ἐκ τῆς συζητήσεως τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ μετὰ τινος Καβάσιλα... ὁ Καβάσιλας τοῦ Γρηγορᾶ θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἦτο ὁ Νικόλαος» (σ. 29). Ἡ ὅλη ὑπόθεσις δὲν φαίνεται νὰ προάγεται πρῶτον, διότι ἀπεδείχθη ἤδη ὅτι συνομιλητὴς τοῦ Γρηγορᾶ δὲν ἦτο ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας (βλ. σ. 373), δεύτερον διότι ἡ συνάντησις Γρηγορᾶ καὶ Καβάσιλα ἔλαβε χώραν ὅχι τὸ θέρος τοῦ 1342 ἀλλὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1351 καὶ τρίτον, διότι ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἀπὸ τοῦ 1337 μέχρι τοῦ 1341 περίπου εὐρίσκετο διὰ σπουδᾶς εἰς Βασιλεύουσαν, μάλιστα δὲ τὸ 1341, ἄγων τὸ 19ον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὡς γεννηθεὶς περὶ τὸ 1322/1323, δέχεται ἐπιστολὴν τοῦ θεοῦ του Νεῖλου, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον δεικνύει ὅτι ὁ Καβάσιλας ἦτο πρὸς τὸ πέρας τῶν σπουδῶν του (βλ. σ. 375-376). Μῆπως, λοιπόν, πρέπει νὰ υποθέσωμεν ἀσφαλέστερον ὅτι ὁ Λόγος Δισυπάτου πρὸς Νικόλαον Καβάσιλαν ἐγρᾶφη περὶ τὸ 1351, εἰς περίοδον, δηλαδή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Νικόλαος Καβάσιλας σύμβουλος τοῦ Καντακουζηνοῦ (βλ. Ἀγγελόπουλου, ἔ.α., σ. 52 κ.ε.), διέθετε «κύρος καὶ ἐπιρροήν» καὶ διεκρίνετο ἐπὶ σοφίᾳ (βλ. Τσάμης, ἔ.α., σ. 28, σ. 35, στ. 2-3 «βραχέα πρὸς τὴν σὴν σοφίαν διεξελθεῖν, ὦ φίλος, ἐπῆλθέ μοι», σ. 89, στ. 11-12 «σοφὸς γε ὄντι καὶ δυναμένῳ ταῖς δοθείσαις ἀφορμαῖς κατὰ τὸν ὁρθὸν χρησαμένῳ λόγον»), δεδομένου μάλιστα ὅτι τὸ ἱστορικὸν πλᾶσιον τοῦ Λόγου ἀντικατοπτρίζει ἀπολύτως τὴν περὶ τὸ 1351 ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν;

2. Γ ρ η γ ο ρ., Bonn II, 1145, 2-12: «... ἐγὼ δ' ὑπολαβὼν Διοκλιτιανοῦ καὶ τῶν ἐκεῖνον καίρων ἔφασκον εἶναι ταῦτ' αὐτὰ τὰ ρήματα· καὶ μὴ, τὰ μέγιστα χαρίζομενοι τῶν καλῶν, συγγείτε τὴν χάριν ἐν τῷ τῆς ἀπειλῆς σχήματι. Τοῖς γὰρ μαρτύρων ἐμοὶ στεφάνους ὑποχρυσούμενοι χορηγεῖν κακίστοις ὀνόμασι τὰ βέλτιστα δοκεῖτε συγγεῖν· καὶ ἡμεῖς μὲν ὡς βασιλεὺς κύριος, ἀπειλήτε· ἐγὼ δ' ὡς Κύριος σὺν γε Θεῷ καὶ πάνυ φυλάττειν, ἀγωνιοῦμαι καὶ μέχρι θανάτου στήσομαι, τὸ φρόνημα τηρὼν ἀδοῦλωτον. Εὐσεβεῖν μὲν γὰρ ἀνάγκη, ζῆν δ' οὐκ ἀνάγκη· καὶ θνήσκειν μὲν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνάγκη, θάπτεσθαι δ' οὐκ ἂν ἀνάγκη. Κάκεινοι μὲν ἐν τοῦτοις ἀπήσαν».

3. Βλ. Θεοχαρίδου, Βιβλιοκρισίαν εἰς «Μακεδονικά» 16 (1976) 385, ὅπου τίθεται ὡς πρόβλημα καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισημανθεῖσα ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ Συνοδικοῦ Θεσσαλονίκης, μαρτυροῦντος περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Νεῖλου Καβάσιλα (1361-1363), καὶ τοῦ Συμῶν Θεσσαλονίκης, λέγοντος περὶ τοῦ Νεῖλου Καβάσιλα, Μ.Ρ.Γ. 155, 145Α: «Τῆς Θεσσαλονίκης τὴν προεδρείαν μὲν εἰληφώς μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσας ἐλθεῖν». Καίτοι ἡ ἐξήγησις τῆς ἀντιφάσεως οὐδὲν νεώτερον θὰ ἠδύνατο νὰ προσκομίσῃ εἰς τὰ περὶ

νηθῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 13ου αἰῶνος, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν διαμάχην τῆς ἐποχῆς του (1341-1354), ἐκδηλωθῆς ὑπὲρ τῆς ἡσυχαστικῆς κινήσεως καὶ τῆς παρατάξεως τοῦ Καντακουζηνοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον 1347-1354 εὐρίσκεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συμμετέχων εἰς τὴν Σύνοδον τῶν Βλαχερνῶν (1351) κατὰ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ἀκινδύνου, βραδύτερον δὲ διεδέχθη τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Θεσσαλονίκης. Ἐγγραψε συγγράμματα κατὰ τῶν Λατίνων, ὑπὲρ τῶν Παλαμιτῶν, καὶ ἄλλα ποικίλου περιεχομένου¹.

Ἀνεψιὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Νεΐλου Καβάσιλα ὑπῆρξεν ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός. Οὗτος ἐγεννήθη περὶ τὸ 1322/1323² εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν, ἐφοίτησεν εἰς τὴν Σχολὴν Φιλοσοφίας³ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ πεν-

Νικολάου ἀλλὰ εἰς τὰ περὶ Νεΐλου Καβάσιλα βιογραφικά, δι' αὐτὸ καὶ ἀντιπαρήλθον τὸ ζήτημα εἰς τὴν μονογραφίαν μου, ἐν τούτοις εἰμαι τῆς γνώμης, κατόπιν συνεκτιμήσεως τῶν σχετικῶν πηγῶν καὶ πληροφοριῶν ὅτι ἴσως δὲν πρόκειται κατ' οὐσίαν περὶ ἀντιφάσεως ἀλλὰ περὶ συμπληρώσεως ἢ καὶ περὶ συγχύσεως. Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν, ὁ Συμεὼν ἔχει προφανῶς ὑπ' ὄψιν τὸν τὰς ἀναφύσεως δυσκολίας περὶ τὴν πληρωσιν τοῦ θρόνου Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1360-1361, ἀφοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ τὴν 14ην Νοεμβρίου 1359 μέχρι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1361 ὁ θρόνος τῆς Θεσσαλονίκης παρέμεινε κενός, καὶ περὶ τὴν ἐν συνεχείᾳ ἐγκατάστασιν τοῦ Νεΐλου, ἔνεκα τῶν ὁποίων οὗτος «τῆς Θεσσαλονικέων τὴν προεδρείαν μὲν εἰληφώς μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσας ἐλθεῖν» ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι, μόλις, μετὰ ἐν ἔτος δυσκολιῶν, ἐρρυθμίσθη τὸ ζήτημά του, ἐνεθρονίσθη καὶ ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 1363, δηλαδὴ ἐντὸς διετίας ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς του. Εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν, ὁ Συμεὼν ἴσως εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος συγχέει τὸν Νικόλαον μὲ τὸν Νεΐλον Καβάσιλαν, τὸν θεῖον δηλαδὴ μὲ τὸν ἀνεψιόν, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Νικόλαος Καβάσιλας εἶχε περιληφθῆ εἰς τὸ τριπρόσωπον διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἀλλὰ τελικῶς δὲν ἐξελέγη. Ἀντιθέτως, καὶ ἐπὶ πλέον τούτων, αἱ ἄλλαι δύο βασικαὶ πηγαί: τοῦ Σφραντζῆ (P. G. 156, 1036D-1037A, ἐκδ. Grecu, σ. 32, 19-282, 29) καὶ τοῦ Συνοδικῶν (L. P e t i t, EO 18, 1916-1919, 248-249) εἶναι τοσοῦτον σαφεῖς ὥστε οὐδεμίαν νὰ καταλείπουν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Νεΐλος Καβάσιλας διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοῦ 1361 μέχρι τοῦ 1363, ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Νικολάου, ἔνεκα τοῦ ὁποίου υἱὸς καὶ μήτηρ ἀναλαμβάνουν ἐπίπουν ταξίδιον ἐπιστροφῆς εἰς Θεσσαλονικίαν τὸν χειμῶνα τοῦ 1362/1363. Κατὰ τὸν Γ. Θεοχαρίδην (σ. 390-391 τῆς βιβλιοκρισίας), «εἰς τὸ τελευταῖον ἴσως ταξίδιον τοῦτο τῆς ζωῆς τῆς ἀναφέρεται ὁ Σφραντζῆς, ὅταν μᾶς πληροφορεῖ ὅτι αὐτὴ ἀπῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονικὴν Ἐν Νικολάου (γρ. Νεΐλου) τὸν Καβάσιλα καὶ ἀδελφὸν αὐτῆς ἀρχιερέως ἐκέισε δντος»· ἡ ἄποψις αὕτη εἶναι ἡ πλέον πιθανὴ χρονικῶς.

1. Ἀ. Σ π ο υ ρ λ ᾱ κ ο υ, Νεΐλος ὁ Καβάσιλας, ΘΗΕ 9 (1966) 337-340. Πρβλ. E. C a n d a l, Nilus Cabasilas et Theologia S. Thomae de processione Spiritus Sancti, Βατικανὸν 1945. G. S c h i r o, Il paradosso di Nilo Cabasila, Ἀνάτυπον ἐκ Silloge Byzantina εἰς τιμὴν S. Mercati, Roma 1957. F. V e r n e t, Nil Cabasilas, DTC, II, β' ἐκδ., στ. 1295-1297.

2. Ἡ χρονολόγησις τῆς γενέσεως τοῦ Νικολάου Καβάσιλα περὶ τὸ 1322/1323 εἶναι ἡ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποδεκτὴ μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς προσωπογραφίας, ὅσον δὲ διευρύνονται αἱ περὶ Νικολάου Καβάσιλα βιογραφικαὶ ἐρευναι τοσοῦτον ἐδραιόται ἐπὶ πλέον ἢ ἐν λόγῳ χρονολόγησις (βλ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, Βιβλιοκρισίαν, σ. 386-387 καὶ 392).

3. Τὴν δικαιολογίαν τοῦ πράγματος ὀφειλόμεν εἰς τὸν Θεοχαρίδην (βλ. βιβλιοκρισίαν,

ταετίαν περίπου (1337-1341)¹, ἀπὸ δὲ τοῦ 1345 μέχρι τοῦ 1364 συμμετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὰ κοινὰ τῆς αὐτοκρατορίας μὲ ἐπίκεντρον τὴν Βασιλεύουσαν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην². Κατὰ τὴν τελευταίαν περιόδον τῆς ζωῆς τοῦ εὐρίσκεται ἐν Κωνσταντινουπόλει μακράν τοῦ κόσμου³, διαπρέπων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ συγγραφικὸν ἔργον⁴. Ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ 14ου αἰῶνος⁵, διακριθεὶς ἐπὶ σπανία θεολογικῇ, φιλοσοφικῇ καὶ

σ. 387-388), ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο συμπληρώνει τὸ μέχρι τοῦδε κενὸν εἰς τὰ σχετικὰ βιογραφικὰ περὶ Νικολάου Καβάσιλα.

1. Κατόπιν τῶν διευκρινήσεων τοῦ Θεοχαρίδου (βλ. βιβλιοκρισίαν, σ. 387), ὁ χρόνος σπουδῶν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα δύναται ἀκριβέστερον νὰ προσδιορισθῇ μετὰ τοῦ 1337 καὶ τοῦ 1341.

2. Βλ. Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, ἔ.α., σ. 33-63.

3. Αὐτόθι, σ. 63-74. Πρβλ. καὶ Θεοχαρίδου, βιβλιοκρισίαν, σ. 392-395. Συνοψίζων ὁ δευτέρος τὰς περὶ τῆς ιδιότητος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα θέσεις τοῦ λέγει ἐν συμπεράσματι (σ. 401) τὰ ἑξῆς: «Ἀνατρέπει ὀριστικῶς δι' ἰσχυρὸν ἐπιχειρημάτων τὰς ἀπόψεις τοῦ Salaville καὶ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτὸν ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, ἐρμηνεύων ὀρθῶς τὴν φράσιν τοῦ Καντακουζηνοῦ 'ὄντα ἐπὶ ιδιότητι', ἡ ὁποία δὲν ἀφήνει περιθώρια εἰς ἀμφιβολίας ὅτι ὁ βίος τοῦ Νικολάου Καβάσιλα παρουσιάζει δύο περιόδους, κατὰ τὴν πρώτην ἐκ τῶν ὁποίων οὗτος εἶναι λαϊκός, ἐνῶ κατὰ τὴν δευτέραν δὲν εἶναι πλέον οὗτος λαϊκός ἀλλὰ κληρικός. (Ποίας ὁμοῦ βαθμίδος κληρικός; Εἰς τοῦτο ἀντιδικοῦμεν μετὰ τοῦ σ., ὁ ὁποῖος θέλει τοῦτον ἱερέα εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου του)». Καὶ καταλήγει οὗτος εἰς τὸ ἰδικὸν τὸν συμπέρασμα: «Εἶναι, νομίζομεν, πλέον σύμφωνον πρὸς τὰς ἐνδείξεις τῶν πηγῶν μᾶς καὶ πρὸς τὰς πεποιθήσεις τοῦ Ν.Κ. ὅτι οὗτος ἐξῆσε κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ζωῆς του ὡς 'ιδιότης μοναχός', ὡς 'κοσμοκαλόγηρος', δηλονότι» (σ. 395)· διαφεύγει πρὸς στιγμὴν βεβαίως τοῦ κ. Θεοχαρίδου τὸ γεγονός ὅτι ὁ «ιδιότης μοναχός» ἢ «κοσμοκαλόγηρος» δὲν ἀντιπροσωπεύει κάποιον ἐκκλησιαστικὸν βαθμὸν, ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν κατωτέρων λεγομένων κληρικῶν, ἀλλὰ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἰδιωτικὸν τρόπον αὐστηρᾶς πνευματικῆς ἀσκήσεως, ἐκτὸς τῆς καθιερωμένης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ζωῆς, καὶ οὐδὲν πλέον. Ἐάν, λοιπόν, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας παρέμεινεν ἄπλοῦς κοσμοκαλόγηρος μέχρι τοῦ 1369, ὁπότε γράφει ὁ Καντακουζηνός τὴν ἱστορίαν του καὶ ἀναφέρεται εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 1353, τότε μᾶς εἶναι ἀνεξήγητος ἡ ἐμφαντικῇ, καὶ τοῖς λεπτομερειᾶι, φράσις του «ὄντα ἐπὶ ιδιότητι». Ἀσφαλῶς, ὁ Καντακουζηνός, καθ' ὃν τρόπον ἀναφέρεται τὸ 1369 εἰς τὰ συμβάντα τοῦ 1353, ἔχει ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἐν τῇ μετὰ τὸν κατὰ ἄλλο, οὐσιαστικώτερον, συνετελέσθη εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα ἀπὸ τοῦ 1353 μέχρι τοῦ 1369. Ἡ ὑπόθεσις, τέλος, ὅτι τὸ «ὄντα ἐπὶ ιδιότητι» (λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ 1369) «ὄντα» εἶναι ἐναντιωματικὴ) «δύναται νὰ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ὑποψηφιότητός του εἰς πατριάρχην, χωρὶς νὰ προεξοφλῇ ἀναγκαίως ὅτι μετὰ ταῦτα, μὴ ἐκλεγέντος πατριάρχου, ἐγένετο ὁπωσδήποτε κληρικός» δὲν φαίνεται νὰ προάγεται ὡς προσκρούουσα εἰς τὸ «ἐτν' ἐάν τοῦτο ἔλεγε, θὰ ἠδύνατο ἀντιφυλάκτως νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ ἐν λόγῳ ὑπόθεσις (βλ. γνώμην Ἰω. Καλογήρου εἰς τὰ Πρακτικά τῆς ὑπ' ἀριθμ. 642 τῆς 13-11-70 συνεδρίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑἰΘ).

4. Περὶ τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου του βλ. λεπτομερέστερον Π. Νέ λ λ α, Προλεγόμενα εἰς τὴν μελέτην Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Ἀθῆναι 1968, σ. 27-36, Ἀ θ. Ἀ γ γ ε λ ο π ο ὕ λ ο υ, ἔ.α., σ. 75-118 καὶ Β. Ψ ε υ τ ο γ κ ᾱ, Νικολάου Καβάσιλα ἐπὶ ἀνέκδοτοι λόγοι τοῦ πρώτου νῦν ἐκδιδόμενοι, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 172.

5. Πλέον συγκεκριμένως, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ἀπεβίωσε μετὰ τοῦ 1391 καὶ 1397

κοινωνιολογικῇ παιδείᾳ, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἔχει καθιερωθῇ ὡς μία ἀπὸ τὰς πλέον ἐλκυστικὰς καὶ συμπαθεῖς φυσιογνωμίας τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου κληρονομίας.

Συγγενῆς πιθανώτατα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ, ὃχι ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς μητρὸς τούτου, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Νείλου Καβάσιλα¹, εἶναι ὁ μέγας παπίας² Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας³. Οὗτος ὑπῆρξε «μέγας ἄρχων», τ.ἔ. ἀξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν⁴. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου (1341-1347), οὗτος ἐτάχθη ἐνεργῶς μὲ τὸ μέρος τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἐπικράτησίν του, περιέβαλε τοῦτον μὲ μεγάλην στοργήν. Ἐνεκα τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πλήρους ἀφοσιώσεώς του ἐδεινοπάθησε μετὰ τῆς οἰκογενείας του ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων⁵. Εἰς ἔνδειξιν ἀναγνωρίσεως τῶν ὑπηρεσιῶν του ὁ Καντακουζηνὸς δι' εἰδικοῦ χρυσοβούλλου παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν δωρεὰν κτήματα εἰς τὰ χωρία Κατακαλῆ καὶ Πλαγηνά (σημ. Πλαϊνὰ) Χαλκιδικῆς καὶ Θέρμη Θεσσαλονίκης⁶.

Ὁ Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας, σύγχρονος τῶν ἀνωτέρω ἀλλ' ἀγνωστων συγγενικῶν δεσμῶν μετ' αὐτῶν, ὑπῆρξε κληρικός, ἐν ἀρχῇ ἀναγνώστης καὶ ἀργότερον διάκονος, καὶ ἀξιωματοῦχος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὡς δικαιοφύλαξ καὶ μέγας σακελλάριος⁷. Οὗτος εἶναι γνωστὸς ὡς

(βλ. σχετικῶς Θεοχαρίδου, Βιβλιοκρισίαν εἰς «Μακεδονικά» 16 (1976) 386).

1. Βλ. βιβλιοκρισίαν Θεοχαρίδου εἰς «Μακεδονικά» 16 (1976) 391.

2. Ὁ μέγας παπίας, ἐν ἀρχῇ ἀρχιθυρωρὸς καὶ κλειδοκράτωρ τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου, κάτοχος τοῦ 22ου βαθμοῦ ἐν τῇ ὑπαλλήλικῇ ἱεραρχίᾳ, ἀργότερον, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, αὐλικὸς τίτλος εὐγενείας. Βλ. παρὰ B. Guillard, *Fonctions et dignités des Eunouques*, EB 3 (1945) 202-210.

3. Οὗτος ἔκαλεῖτο ἐν ἀρχῇ «μέγας παπίας Δημήτριος Καβάσιλας» (εἰς χρυσόβουλλον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Στ' Καντακουζηνοῦ τοῦ Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1347 διὰ τὸν μέγαν παπίαν Δημήτριον Καβάσιλαν, ἔκδ. Θεοχαρίδου, εἰς «Ἑλληνικά» 17, 1962, 4-6), νυμφευθεὶς ὁμοῦς μέχρι τοῦ 1369 Δούκαιναν, ἔλαβε καὶ τὸ ἐπίθετον Δούκας («ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας ὁ μέγας παπίας»: ὑπογραφή εἰς ἔγγραφον διὰ τὴν μονὴν Ζωγράφου, τοῦ Μαρτίου 1369. Αὐτόθι, σ. 15-16).

4. P. Lemerle, *Philippe et la Macédoine...*, ἔ.ἀ., σ. 238. Πρβλ. R. Guillard, *Études sur l'histoire administrative de Byzance. Le Domestique des Scholes*, REB 8(1950) 14/5. Τὸ ὅτι οὗτο, *Observations sur la liste des dignitaires du Pseudocodinus*, REB 12(1954) 59.

5. Εἰς «Χρυσόβουλλον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Στ' τοῦ Καντακουζηνοῦ διὰ τὸν μέγαν παπίαν Δημήτριον Καβάσιλαν τοῦ Νοεμβρίου 1347» ἐπαινεῖται οὗτος διὰ «τὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἐμπειρίαν» (Θεοχαρίδου, ἔ.ἀ., σ. 5, στ. 26).

6. Θεοχαρίδου, ἔ.ἀ., σ. 4-6.

7. Actes de l' Athos. V. Actes de Chilandar, Première partie, Actes grecs, publiés par L. Petit, BX, Παράρτημα τοῦ ΙΖ' τόμου 1(1911) 112, 148: «ὁ δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας» (Ἰανουάριος 1327): αὐτόθι 117, 166: «ὁ δικαιοφύλαξ Δημήτριος διάκονος μέγας σακελλάριος Θεσσαλονίκης Κανίσκης ὁ Καβάσιλας» (Ἰούλιος 1328).

ἀριστοτέχνης κωδικογράφος¹, καλλιγράφος καὶ ἀντιγραφεὺς² καὶ ὡς ἐξαιρέτου μορφώσεως λόγιος³.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἐξήσεν ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, ὁ υἱὸς τοῦτου Δημήτριος Καβάσιλας, γαμβρὸς προφανῶς τῆς οἰκογενείας τῶν Καλλαμάνων, καὶ ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, ἅπαντες ἀνώτεροι κρατικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου⁴.

Εἰς ἕτερος Δημήτριος Καβάσιλας, οὐχὶ ὁ Δημήτριος Κανίσκης Καβάσιλας, οὔτε ὁ μέγας παπίας Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, εἶναι ὁ ἀποδέκτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Δημητρίου Κυδώνη, τοῦ ἔτους 1386· ὁ Κυδώνης, γράφων πρὸς Δημήτριον Καβάσιλαν, παρακαλεῖ τοῦτον νὰ μὴ παραδώσῃ τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν βασιλέα, ἂν νομίζῃ ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο φρόνιμον⁵. Οὗτος ἦτο ἀσφαλῶς ἀνώτερος κρατικὸς ὑπάλληλος τοῦ περιβάλλοντος τοῦ βασιλέως, πιθανότατα αὐτοκρατορικὸς γραμματεὺς. Ἔτερος φορεὺς τοῦ ἐπωνύμου, ὁ Μανουὴλ Καβάσιλας, ἡγήθη ἀποστολῆς πρὸς τὴν Δημοκρατίαν τῆς

1. Ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ κωδικογράφου τοῦτου Δημητρίου Καβάσιλα προέρχονται οἱ κώδικες Βατικανὸς 507 (τοῦ Ἰουλίου 1344) καὶ Λαυρεντιανὸς (τοῦ ἔτους 1360). Βλ. M. V o g e l - V. G a r d h a u s e n, *Die griechischen Schreiber der Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig 1909, λ. Δημήτριος (σ. 102): «Δημήτριος εὐτελὴς διάκονος καὶ ἀναγνώστης Κανίσκης ὁ καὶ Καβάσιλας». Βλ. καὶ R. D e v r e e s s e, *Codices Vaticani Graeci*. Bibl. Vaticana 1937, τ. II, σ. 356: «Χειρὼν ἐμῶν πόνημα καθειργνυμ(έν)ων, Δημήτρι(ι)ος, εὐτελὴς διάκονος Κανίσκης, ὁ καὶ Καβάσιλας, ἔτος 'ζω' πεντηκοστοῦ δευτέρου μηνὶ Ἰουλλ(ί)ου, ἰνδ. ιβ'».

2. Ὁ Νικηφόρος Χούμνος, ὡς αὐτοκρατορικὸς γραμματεὺς, εἰς ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Δημήτριον Κανίσκην τὸν Καβάσιλαν ἐπαινεῖ τοῦτον ὡς ἀριστοτέχνην, καλλιγράφον καὶ ἀντιγραφέα. Βλ. J. B o i s s o n a d e, *Anecdota graeca nova*, Paris 1844. Epist. PMΔ' (σ. 167): «Τῷ Καβάσιλα κυρῷ Δημητρίῳ: Γράμματα καὶ τὴν ἐν τούτοις ἀριστουργὸν χεῖρα σὴν ἐπὶ λόγων καὶ πονημάτων τῶν ἐμῶν ἔχων ἀνά χεῖρας, ὅλος ἐγενόμην τοῦ τύπου καὶ τοῦ μορφώματος καὶ τοῦ κάλλους αὐτῶν». Ὅτι ὁ Δημήτριος Καβάσιλας τοῦ Χούμνου εἶναι ὁ Δημήτριος Κανίσκης Καβάσιλας ἀπεδείχθη ὑπὸ V. L a u r e n t, EO 30 (1931) 347.

3. Ὁ Νικηφόρος Γρηγοράς καὶ ὁ Μιχαὴλ Γαβρὰς εἰς ἐπιστολάς τινες πρὸς τὸν εἰρημὸν Καβάσιλαν ζητοῦν τὴν κρίσιν του διὰ συγγραφάς τῶν. Βλ. R. G u i l l a n d, *Correspondance de Nicephore Gregoras*, Paris 1927, σ. 316, ἐπιστ. 7, σ. 250, ἐπιστ. 155.

4. Εἰς πωλητήριον ἔγγραφον τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, ἀναφέρεται ὅτι ἡ πώλησις ἐγένετο ἐν Ἑσσεαλονίκῃ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1341 ἐπὶ παρουσίᾳ «τῶν οἰκείων τῷ κρατίστῳ ἡμῶν αὐθέντῃ καὶ βασιλεῖ, τοῦ τε Καβάσιλα κυροῦ Γεωργίου, τοῦ γνησίου υἱοῦ αὐτοῦ κυροῦ Δημητρίου τοῦ Καβάσιλα, τοῦ Δοβλετζίνου κυροῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Καβάσιλα κυροῦ Ἰωάννου, καὶ τοῦ Τζίσκου κυροῦ Γεωργίου» (Πρβλ. Θ ε ο χ α ρ ῖ δ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 14, 15, σημ. 1).

5. Δημήτριος Κυδώνη, Τῷ Δημητρίῳ Καβάσιλα: «Ἐπιστολὴν πέμπω τῷ βασιλεῖ, ὅτι δὴ φημι τῶν ἐμῶν λόγων ἔρᾶν, καὶ κελεύει τὸν κοιμούντων λαμβανομένην ἐπιστέλλειν, ἣν βουλοίμην ἂν διὰ σοῦ, πρῶτον ἀναγνόντος, ἔπειτ' ἐκείνῳ δοθῇναι.» παρὰ R. J. L o e n e r t z, *Démétrius Cydonés correspondance*, τ. II, Città dell Vaticano 1960, σ. 260-261.

Γενοῦης, μετὰ τὴν σύναψιν συμφωνίας μεταξὺ τοῦ Ἰωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῆς Γενοῦης τὸν Νοέμβριον τοῦ 1382, μὲ σκοπὸν τὴν ἀγορὰν σιτηρῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹. Μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἀποστολῆς συμπεριλαμβάνετο καὶ ὁ Γεώργιος Γουδέλης².

Ἀπὸ τὸ πρῶτον ἤμισυ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶναι γνωστοί, ὡσαύτως, ὁ Καβάσιλας ὁ «μέγας διοικητής»³, ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, συγγενὴς πιθανῶς τοῦ Νεῖλου καὶ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ, συγγραφεὺς ἀνεκδότου ποιήματος πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ τῆς θαυματουργοῦ πηγῆς εἰς τὴν Ἀμάστριδα τῆς Παφλαγονίας⁴, καὶ ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας, «λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ» ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ' (1328-1341) καὶ προηγουμένως τοῦ ἀμέσου περιβάλλοντος τοῦ Ἀνδρονίκου Β' «πολλῆς ἀπολαύων εὐμενείας καὶ οἰκειότητος» ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς χαρακτηρίζει τοῦτον σοφὸν καὶ συνετὸν ἄνδρα⁵. Οὗτος συνέγραψεν ἐπικήδειον μονωδιᾶν (1332) πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀνδρονίκου Β' († 1328)⁶. Σῶζεται ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Θεοδώρου Πεδιασίμου πρὸς τὸν Θεόδωρον Καβάσιλαν, ἔνθα ἐπαινεῖται οὗτος διὰ τὴν μονωδιᾶν ταύτην⁷. Εἰς τὸ φύλλον 381^v τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 3 κώδικος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βλατάδων, τοῦ 14ου αἰῶνος, εὗρηνται διάφοροι σημειώσεις τῶν κατὰ καιροὺς κατόχων τοῦ κώδικος. Μεταξὺ αὐτῶν σῶζεται πρώτη κατὰ σειρὰν ἡ σημείωσις: «Κωνσταντίνου Καβά(σι)λα τοῦ καὶ Εὐφημοπόλεως»⁸.

Εἰς ἔν ψήφισμα τῆς Ἑνετικῆς Γερουσίας, τῆς 7ης Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1425, μνημονεύεται ὁ Δούκας Καβάσιλας μεταξὺ τῶν εὐγενῶν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἡ Ἑνετικὴ Γερουσία ἐνέκρινε μηνιαῖον μισθὸν καὶ ἐπίδομα ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν εὐγενῶν τούτων ὑποστηρίξεως τῶν συμφερόντων τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας εἰς τὴν πόλιν ταύτην⁹.

1. H. Hunger, Johannes Chortasmenos, Wien 1965, σ. 76. Πρβλ. J. Bärner, John VII in Genoa: a problem in late byzantine source confusion, OChP 28 (1962) 236.

2. Hunger, αὐτόθι, σ. 76. Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Βυζαντινὸς οἶκος Γουδέλης, NE 13 (1916) 211-221.

3. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München⁹ 1897, σ. 481-482.

4. Αὐτόθι, σ. 786. Πρβλ. καὶ S. Salaville, Quelques précisions pour la biographie de Nicolas Cabasilas (Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διαθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου Θεσσαλονίκης 1953, τ. 3, Ἀθήναι 1958, σ. 217).

5. Καντακ., Bonn, I, 240, 11-13.

6. Codex Coislinianus 192, f. 100^v-103^v. Πρβλ. I. Ševčenko, Nicolaus Cabasilas' correspondence and the treatment of late byzantine literary texts, BZ 47 (1954) 56, σημ. 5.

7. Ὁ Ševčenko ἀναιρεῖ (αὐτόθι) τὴν ἄποψιν τοῦ Ἑνεκείδου (BZ 46, 1953, 46) ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πεδιασίμου ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἡμέτερον Νικόλαον Καβάσιλαν· μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων τοῦ τελευταίου δὲν ὑπάρχει ἐπικήδειος λόγος πρὸς τινα αὐτοκράτορα.

8. Ὁ ὑπ' ἀριθμ. 3 κώδιξ τῆς Ἱερᾶς μονῆς Βλατάδων εἶναι μνηολόγιον τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου, ἀποκείμενος εἰς τὸ σκευοφυλάκιον τῆς μονῆς.

9. Ὁ S. Salaville ἐσφαλμένως ἀνέγνωσε Λούκας Καβάσιλας (Quelques précisions...,

Ἐν σημειωματάριον τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τῶν ἀρχῶν τοῦ 15ου αἰῶνος, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Σ. Κουγέα, ἐπαναλαμβάνει πολλάκις τὸ ἐπώνυμον «Καβάσιλας»¹, ἐνῶ εἰς ἕνα δεῦτερον κατάλογον τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος, μνημονεύεται ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας, κάτοικος τοῦ χωρίου Καστανερῆς Παιονίας².

Τέλος, τὸ 1699 ζῇ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, γαμβρὸς ἐπ' ἀνεψιᾷ, ὀνόματι Θεολογίῃ, τοῦ Μανωλάκη Γουναρέως³, ὀφικιαλίου καὶ καθολικοῦ ἐξάρχου προφανῶς τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς Πελοπόννησον, καθὼς ἐξάγεται ἀπὸ συνοδικὴν πράξιν τοῦ Ἰουλίου 1749, καθ' ἣν συγγενῆς αὐτοῦ συνεχίζει τὴν ἐξαρχικὴν ἀποστολὴν του εἰς Πελοπόννησον⁴.

Β'. Ἄλλαι ὁμώνυμοι οἰκογένειαι ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἡπειρον, ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος κυρίως κ.έ., ἐκ τῶν ὁποίων διαπρεπέστεροι ὑπῆρξαν ὁ Ἀλέξιος Καβάσιλας, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης (14ος αἰὼν) καὶ οἱ Συμεὼν Καβάσιλας καὶ Νικόδημος Καβάσιλας (16ος αἰὼν).

Ὁ Ἀλέξιος Καβάσιλας μετὰ τινος Νικολάου Βασιλιτζῆ καὶ τοῦ Δουκὸς Νικηφόρου, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου Ὁρσίνι, ἡγήθη ἐπαναστάσεως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀκαρνανίας ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας, ἐπὶ Ἀνδρονίκου Γ', τὸ ἔτος 1339⁵, ἐξασφαλίσας προηγουμένως τὴν συμμαχίαν τῆς ἡγεμονίδος τοῦ Ταραντοῦς Αἰκατερίνης εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε καταφύγει ὁ Νικηφόρος⁶. Ἡ Ἄρτα

ἑ.ά., σ. 218). Πρβλ. Κ. Μέρτζιον, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 51. Τὸ ψήφισμα τῆς Ἐντετικῆς Γερουσίας ἐν πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει εἰς Κ. Μέρτζιον, αὐτόθι, σ. 46-61.

1. S. Kougeas, Notizbuch eines Beamten der Metropoli in Thessalonike aus dem Anfang des XV Jahrhunderts, BZ 23 (1914/1919) 144, 148.

2. Turski izvori za balgarskata istorija (= Τουρκικαὶ πηγαὶ περὶ τῆς βουλγαρικῆς ἱστορίας), βουλγ., τ. II, Sofija 1966, σ. 466-467.

3. Βλ. ΑΟΠ, κώδικα γ', σ. 41, ἐνθα «αὐλικὸν ἐξοφλητήριον Ἰωάννου Καβάσιλα, λαβόντος παρὰ τοῦ Εὐρίπου Καλλινίκου τὰ τῷ Μακαρίτῃ Γουνάρεϊ, πενθερῷ αὐτοῦ, ὀφειλόμενα τῆς μητροπόλεως ταύτης γρόσια 1550, 12 Ὀκτωβρίου 1699». Βλ. καὶ N. Varois, Codex (Γ) Gamma of the Ecumenical Patriarchate of Constantinople, Brookline 1974, σ. 89-90, ἐνθα περὶ τοῦ Μανωλάκη Γουνάρεως.

4. Βλ. ΑΟΠ, κώδικα ε', σ. 95: ἐνθα Συνοδικὴ Πράξις ἐπιτρέπουσα «τῷ καθολικῷ ἐξάρχῳ πάντων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ σταυροπηγιακῶν μοναστηρίων Ρεφερενδάρῳ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κτρ Μανωλάκῃ διορίσαι ἐπιτροπὸν του τὸν Λακεδαιμονίας Παρθένιον ὅπως οὗτος ὀρίσῃ τὸ ἐκάστῳ μοναστηρίῳ ἀναλογοῦν ἐξαρχικὸν δικαίωμα, 1749 Ἰουλῳ, ἰνδ. ιβ'».

5. Καντα κ., Bonn II, 514, 13-14: «περὶ τῆς ἀποστασίας τῶν πόλεων ὁ μέγας δομέστικος (Ἰωάννης Καντακουζηνός) αὐτοῦ (Ἀλεξίου Καβάσιλα) κατηγορεῖ ὡς αἰτιωτάτου μάλιστα γεγεννημένου».

6. Α. Μουστοξύδου, Ἑλληνομνήμων, Ἀθῆναι 1965, σ. 357 (φωτοτυπικὴ ἐπανάκδοσις Ν. Καραβία): «Μηχανητὴς δὲ καὶ κατάρτιστής τῶν συμφωνιῶν τῆς ἡγεμονίδος πρὸς τὸν Νικηφόρον καὶ τοὺς ἀποστάτας ἦτο, καθ' ἡμέτεραν γνώμην», γράφει ὁ Μουστο-

μέ ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Νικόλαον Βασιλίτζην, ἡ Ρωγὼ μέ ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Ἀλέξιον Καβάσιλαν καὶ τὸ Θωμόκαστρον μέ ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Δούκαν Νικηφόρον ἀπεστάτησαν. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 1340, ὁ Ἀνδρόνικος Γ' μετὰ τοῦ Μεγάλου Δομεστίκου Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ «πανστρατιᾷ ἐπὶ Ἀκαρνανίαν ἦλθεν». Ἡ ἐπανάστασις κατεστάλη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1340, ἀφοῦ καὶ αἱ τρεῖς αὗται πόλεις προσεχώρησαν σχεδὸν ἀμαχητὶ ἐκ νέου εἰς τὸν αὐτοκράτορα, χάρις κυρίως εἰς τὴν παλαιὰν φιλίαν μεταξὺ τοῦ Ἀλεξίου Καβάσιλα καὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ὥς καὶ εἰς τὰς ἐξυπηρετήσεις, τὰς ὁποίας εἶχε ζητήσῃ οὗτος δι' ἑαυτόν, διὰ τοὺς οἰκείους καὶ διὰ τοὺς φίλους του ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐγένοντο. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κινήματος, μετανοήσαντες, ἡμείφθησαν, ὁ μὲν Ἀλέξιος Καβάσιλας διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ «μεγάλου κοντοσταύλου», ὁ δὲ Νικηφόρος ὁ Δουξ διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ «πανυπερσεβαστου»¹.

Υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Καβάσιλα ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Φίλιππος, ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος, καὶ ὁ Κάρολος Γ', βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, λόγφ τῶν πρὸς αὐτοὺς καλῶν ὑπηρεσιῶν του, παρεχώρησαν κτήματα καὶ ὑποτελεῖς γεωργοὺς ἐν Κερκύρᾳ εἰς τὴν περιοχὴν Ἀγείρου². Ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν Φίλιππος, πρὸς τούτοις, προσηγόρευσε τοῦτον «εὐγενῇ, κόμητα τοῦ Ἀητοῦ³, μίλητα, βαρόνιον τῆς πόλεως καὶ νήσου Κερκύρας, Μαρεσκάλλον τῆς δεσποτείας τῆς Ρωμανίας, ἀγαπητὸν αὐτοῦ σύμβουλον καὶ πιστὸν καὶ οἰκεῖον»⁴. Τέλος, ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, ὥς εἰς ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων προυχόντων τῆς Κερκύρας, συμπεριελήφθη εἰς τὴν τετραμελῆ ἀντιπροσωπίαν τὴν ἀποσταλεῖσαν εἰς τὴν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν διὰ νὰ διαπραγματευθῇ τὴν παράδοσιν τῆς Κερκύρας εἰς τὴν πολιτείαν ταύτην, δεδομένου ὅτι εἶχεν ἀποθάνει ὁ προμνημονευθεὶς Κάρολος Γ' καὶ οὗτω ἡ Κέρκυρα εἶχεν ἀπαλλαγῇ τοῦ σκήπτρου τῆς Νεαπόλεως⁵.

Ξύδης «ὁ Καβάσιλας, ὁ αὐτὸς πιθανὸν καὶ ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος τῆς Ἠπειροῦ ὁ συμβουλευσας εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα νὰ καταφύγουν πρὸς τὴν Αἰκατερίνην...», ἐξάγομεν δὲ τοῦτο ἐκ τινῶν διπλωμάτων, τῶν ὁποίων ὑπάρχει παρ' ἡμῖν ἀντίγραφον, ἐν οἷς βλέπομεν τοὺς Καβάσιλας καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην καὶ πρότερον καὶ ἔπειτα ἀνταμειβομένους ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀνδριανῶν ἡγεμόνων τοῦ Τάραντος. Αἱ σχέσεις τῶν ἡγεμόνων τούτων πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν συνήφθησαν ἐξ ὅτου κατέκτησαν τὴν νήσον Κέρκυραν καὶ ἐπάτησαν τὴν παρακειμένην Ἠπειρον».

1. Καντακ., Bonn, II, 511-534.

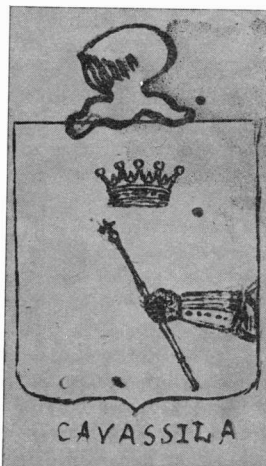
2. Μουστωξύδου, ἑ.ἀ., σ. 357-358.

3. Οἰκόσημον τῆς οἰκογενείας CAVASSILA, φυλασσόμενον νῦν εἰς τὸ μουσεῖον Κερκύρας, παριστάνει, ὑπεράνω τοῦ βασιλικοῦ σκήπτρου καὶ στέμματος, καὶ ἀναπεπτάμενον ἀέτον (βλ. εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 3). Πρόδηλον ὅτι ὁ ἀέτὸς οὗτος συμβολίζει τὰ προνόμια ὡς ἀκόμματος τοῦ Ἀητοῦ τοῦ Ἰωάννου Καβάσιλα, υἱοῦ τοῦ Ἀλεξίου Καβάσιλα, τοῦ μεγάλου κοντοσταύλου ἀμφοτέρων εἰς Κέρκυραν δρασάντων, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

4. Μουστωξύδου, ἑ.ἀ., σ. 358.

5. Αὐτόθι.

*Ο Συμεών Καβάσιλας ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1546 ἐν *Ακαρνανίᾳ καὶ ἐσπού-
 δασεν εἰς τὸ περιώνυμον πανεπιστήμιον τοῦ Παταβίου εἰς τὴν Ἰταλίαν, συν-
 δεθείς ἐκεῖ μὲ σπουδαίους *Ελληνας λόγιους, ὡς ὁ Μάξιμος Μαργούνιος καὶ

Εἰκ. 3. Οἰκόσημον *Ιωάννου
 Καβάσιλα, κόμητος τοῦ *Αητοῦ
 (Μουσεῖον Κερκύρας)

ὁ Γαβριὴλ Σεβήρος, καὶ μὲ Γερμανοὺς ἐλ-
 ληνιστάς, ὡς ὁ Μαρτίνος Κρούσιος, ὁ *Ιωάν-
 νης Σβάρτσιος, ὁ Γερλάχιος¹ κ.ά., οἱ ὅποιοι
 συνέβαλον οὐσιαστικῶς εἰς τὴν πνευματι-
 κὴν σύνδεσιν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος
 μὲ τὴν ἐλληνικὴν κλασσικὴν παιδείαν².
 *Εν συνεχείᾳ μεταβάς οὗτος τὸ 1576 εἰς
 Κωνσταντινούπολιν, ἔχειροτονήθη ἱεροδιά-
 κονος καὶ ἀνεδείχθη διδάσκαλος τῆς αὐτοῦ
 πατριαρχικῆς σχολῆς, ὡς δύναται νὰ συμ-
 περάνῃ κανεῖς ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Κρουσίου
 «τῷ αἰδεσιμωτάτῳ Κυρίῳ Συμεῶνι τῷ Καβά-
 σιλα τῶν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ διδασκαλειῶν
 ἀξίῳ καθηγητῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν»
 (1586)³. Δύο ἔτη ἀργότερον, τὸ 1588, μετέβη
 οὗτος εἰς τὸ *Ἅγιον *Όρος διὰ νὰ ἐφησυχά-
 σῃ εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων⁴. Εἰς τὸν Συ-
 μεῶνα Καβάσιλαν ἀποδίδονται μεταφράσεις
 αἰσωπειῶν μύθων καὶ μερικῶν λόγων τοῦ
 *Ισοκράτους⁵: οὗτος ἡσχολήθη καὶ μὲ τὰ μα-
 θηματικά καὶ τὴν ἀστρονομίαν⁶. Σώζονται
 ἐπιγράμματα αὐτοῦ εἰς τὸν Δαμασκηνὸν Ναυ-

1. *Ο Γερλάχιος εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς Κρούσιον λέγει περὶ Συμεῶν Καβάσιλα τὰ ἑ-
 ξῆς: «Antea Patavii D. Svartzii conturbernalis, nunc Constantinopolin pueros rudimenta
 Graecae linguae docet. Bonus et modestus est, nec eruditione graecorum prostremus» (Παρὰ
 Κ. Σάθη, Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Βιογραφίαι 1453-1821, *Αθήναι 1868, σ. 200).

2. *Ο Μαρτίνος Κρούσιος εἰς ἐπιστολὴν του, «Τῷ Σοφωτάτῳ καὶ Αἰδεσίμῳ ἀνδρί, κυ-
 ρίῳ Συμεῶνι, θεοῦ διακόνῳ, διάγοντι ἐν τῇ Κωνσταντίνου μεγαλουπόλει», γράφει ἐπὶ λέξει:
 «Φίλος γάρ *Ελλήνων ἔγωγε τὰ μάλιστα, καὶ ἀγαθῶν τοῦ κλεινοῦ ἐλληνικοῦ γένους ἀνδρῶν
 εὖνοιαν ἐπισπάσθαι, συνδέειν τε εἰς δύναμιν τῇ Γερμανίᾳ τὴν *Ελλάδα, γλιχόμενος: ὦν καὶ
 τὴν παλαιὰν ὤδε φωνὴν, κατὰ τὸ ὀλιγοδυναμόν μου διδάσκω» (Μαρτίνου Κρουσίου
 ο υ, Turkograecia, Basileae 1581, σ. 457).

3. Χ. Πατρινέλη, Καβάσιλας Συμεών, ΘΗΕ 9 (1965) 139-140.

4. Αὐτόθι. Καὶ Μ. Γεδεών, *Ο *Αθως, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 210.

5. Συμεῶν Καβάσιλα, Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρου-
 σίῳ: «Δι' ὦν κᾶθ' γε κατὰ λέξιν ἰδιωτικῶς ἅπαν τὸ τοῦ Αἰσώπου, ἢ καὶ τινας τῶν ἰσοκρατι-
 κῶν λόγους ποιήσω, μαθεῖν ῥάστως τὴν ἰδιωτικὴν διάλεκτον» (Μαρτίνου Κρουσίου, ἑ.ἀ., σ.
 461).

6. Συμεῶν Καβάσιλα, Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρου-

πάκτου καὶ τὸν Γεώργιον Πηγᾶν, ὡς καὶ μερικαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Μάξιμον Μαργούνιον, τὸν Γαβριήλ Σεβήρον, τὸν Μαρτίνον Κρούσιον, τὸν Ἰωάννην Σβάρτσιον, τὸν Σίλβεστρον Ἀλεξανδρεῖας, τὸν Μέγαν Λογοθέτην Ἰέρακα¹ κ.ἄ.

Πρὸς τὸν Συμεῶνα Καβάσιλαν ἀπευθύνεται ἐπιστολὴ τοῦ Φραγκίσκου Κόκκου, περιλαμβανομένη εἰς τὸ ἐπιστολάριον τοῦ Κορυδαλλέως². Ἐξ ὧν τῶν ἐπιστολῶν του πολὺ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Κρούσιον, κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἀποσταλεῖσα³, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Καβάσιλας περιγράφει τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν κατάστασιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὡς καὶ τῆς γλώσσης τῶν κατοίκων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης⁴.

σῖφ: «Πρὸς τούτοις δέ, γράψοις μοι: πόθεν τῆς ἀστρολογίας χρεὼν ἄρχῃσθαι. Τοσοῦτος γὰρ ἔρωσ ταύτης με κατεπείγει: ὥστε τὴν ἐμὴν ψυχὴν, τὸν Ἀριστοτέλην φημί, πολλάκις καταλεμπάνειν: καὶ τοῖς ἐκείνης ἀσχολούμενον ἐφευρέμασιν: ἐφ' οἷς οὐδ' ἑτέρου τῶν τούτου Ἱστολεμαίου κανονίων πλέον ἀσχάλλει» (Μαρτίνου Κρούσιου, ἔ.ἄ., σ. 461).

1. Πατρινέλη, ἔ.ἄ., σ. 140. Πρβλ. Ν. Τωμαδάκη, Μάξιμος Μαργούνιος πρὸς Συμεῶνα Καβάσιλαν, ΕΕΒΣ 19 (1949) 292-305 καὶ 393. Τοῦ αὐτοῦ, Μεταβυζαντινὰ Φιλολογικά, Ἀθῆναι 1965, σ. 57-70.

2. Σάθα, ἔ.ἄ., σ. 200.

3. Μαρτίνου Κρούσιου, Τῷ σοφωτάτῳ, καὶ αἰδεσίμῳ ἀνδρί, κυρίῳ Συμεῶνι, Θεοῦ διακόνῳ, διάγοντι ἐν τῇ Κωνσταντίνου μεγαλοπόλει: «Ἠδέος δ' ἔτι εἰδείην ἄν: ποῖα νυνὶ διαλέκτῳ περὶ Θεσσαλονίκην, καὶ ἐν Ἀθήναις, χρόνται: καί, ποῖον πόσον τε ἔτι, τὸ Ἀθηνῶν ἄστυ, καὶ τᾶλλα αὐτῶν (κατὰ τῶν τάχ' οὐκ ἄληθ' παρ' ἡμῖν, αὐτῶν περιγραφάντων) ὄντα τυγχάνει: καὶ ποῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι ἥκιστα ἢ πάλαι γλῶττα ἐκβαρβάρωται» (Μ. Κρούσιου, ἔ.ἄ., σ. 457).

4. Συμεῶν Καβάσιλα, Κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ: «Πάλαι μὲν τῶν Ἀθηνῶν ἄστυ τρίπολον ἦν, καὶ ἅπαν οἰκοῦμενον. Νῦν δέ, τὸ μὲν ἐσώτηρον (ὅπερ, ἀκρόπολις: ἐν ᾧ, καὶ ναὸς τῷ ἀγνώστῳ Θεῷ) ἅπαν ὑπὸ μόνων Ἰσλαμλιτῶν οἰκοῦμενον. Τὸ δ' ἐκτός (τὸ ἀναμεταξὺ φημι) ὅλον ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν. Τοῦ δ' ἐξωτέρου (ἐν ᾧ καὶ βασιλεία, διὰ μαρμάρων καὶ κίωνων μεγίστων: ἐφ' ὧν τῆς πύλης ἐπιγέγραπται μονόστιχον, καὶ ἔτι σωζόμενον: Αἰδ' εἰς' ἀθῆναι, Θεσέως ἡ πρίν πόλις). Τὸ τρίτον, οἰκοῦμενον ὅλον δέ, ἐν ὧσ' οἱ ἀνθρώποι ὄντες τυγχάνουσιν (ἐξ ἐν ἀνδρας, τὸν ἀριθμὸν χιλιάδες δώδεκα) ἀφ' ἑξ, ἢ ἐπτά μιλίων, περιεχόμενον. Περί δέ τῶν διαλέκτων, τῖ ἀν καὶ ἔπομι: πολλὰν μουσῶν, καὶ διαφύρον, ὑπὲρ τῶν ἐβδομήκοντα; Τούτων δ' ἀπασῶν, ἡ τῶν ἀθηναίων χειρίστη. Βουλόμενοι γάρ ἐπαιπν, ἰδοὺ πίστις, ὑπήνη, καὶ ἑλλήνων δικαιοσύνη: λέγουσιν ἀντὶ τούτων, ἐπᾶπισι, ἐπᾶ σολῆ, ἐπᾶ ρωμῆικῃ κρίσι: Καὶ ἀντὶ τοῦ σύ, σοῦ: καὶ πορεύου, σοῦξε: καὶ λύτραν, λούτραν. Οὗς οἱ τὴν ἑλλάδα οἰκούντες, καλῶς τὰ πολλὰ φθεγγόμενοι, βαρβάρους τὸ παράπαν ἀποκεκλήκασι, τούτους βδελυτόμενοι. Ὡστε πεπονθέναι τοῖς πάλαι κατὰ διάμετρον. Ἐν δέ τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ Βυζαντίῳ, καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ἐν ἄλλῃ Ἑλλάδι, ἐρήσεις καλῶς τὴν καθ' ἡμᾶς ἰδιωτικὴν φθεγγομένους ἐνίους, ὡς καὶ τοὺς πάλαι. Κἀκεῖνους γάρ ταύτην (τὴν ἰδιωτικὴν φημι) καθάπερ ἡμᾶς, προφέροντας ἐν πολλοῖς, μάλιστα κωμφοῖς, εὐρίσκομεν. Τούτου χάριν οὐ μισοβάρβαρον, ἀλλ' ἰδιωτικὴν τῶν Ἑλλήνων, τίς ὀνομάσειεν: εἰ καὶ τινα τῶν βαρβαρικῶν λέξων (ὡς τὰ τῶν μνητῶν ὀνόματα, ἰταλικῶς) προφέρουσιν. Καὶ ταῦθ' οὕτω μὲν ἔχει. Αὐτὸς δέ, μίαν καὶ μόνην μαθὼν, ἦν καὶ ἡμεῖς, ἀπάσας καλῶς εἶση. Ἐτι, τῶν ἡμετέρων ἰδιωτῶν, τοὺς μὲν δωρικῶς, τοὺς δέ ἄττικῶς, ἄλλους αἰολικῶς, ἑτέρους ἰωνι-

Ὁ Νικόδημος, κατὰ κόσμον Νικόλαος, Καβάσιλας, ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ Συμεὼν Καβάσιλα, ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Ἁγίας Εὐθυμίας τῶν Σαλώνων, περὶ τὸ 1595. Οὗτος νεώτατος ἐκάρη μοναχός, ὑποτακτικός γενόμενος Χριστοφόρου τινὸς μοναχοῦ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Ἐν συνεχείᾳ μετὰ τοῦ γέροντός του μετέβη εἰς τὴν μονὴν τῆς Βαρνακόβης, ὅπου ἔζη ὁ μοναχὸς Καλλίνικος, ἀνὴρ θεοσεβής, πεπαιδευμένος καὶ ὑπόδειγμα ἐγκρατείας καὶ ἡθους. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μοναχοῦ Χριστοφόρου, οὗτος, ἐκπληρῶν τὴν θέλησιν τοῦ φιλοπάτριδος καὶ φιλοστόργου γέροντός του, μετέβη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ὅπου συνέστησε σχολεῖον πρὸς δωρεὰν διδασκαλίαν τῶν προσερχομένων. Τὸ 1642, εἰς Βουνιχώραν εὐρισκόμενος, ἔγραφε τὰ κάτωθι πρὸς διαφόρους προκρίτους, οἱ ὅποιοι ἐνήργουν, ὅπως προχειρισθῇ ὁ Νικόδημος ἐπίσκοπος Σαλώνων: «Τὴν τιμίαν θέλησιν τῆς ἀρχοντίας σας ἔμαθα καὶ σᾶς παραγγέλλω, πὼς δὲν ἡμπορῶ ν' ἀκούσω τὴν ἰδέαν σας. Καλλίτεροί μου ἀμπολλοὶ ὑπάρχουν καὶ αὐτοὺ καὶ εἰς τὰ περίχωρα, καὶ κάμετε τὸ πὼς φαίνεται καλὸν εἰς τὴν τιμιότητά σας· ἐγὼ ἐλάχιστος ὄλων δὲν αἰσθάνομαι ἱκανὸς διὰ ἓνα τόσον μεγάλον φόρτωμα»¹. Καὶ πρὸς τὸν ἱερομόναχον Γεράσιμον τὸν Ἀμφισσέα, ἐπαναλαμβάνοντα τὰς περὶ ἐπισκοπήσεως προτάσεις τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ἐλέγχοντα αὐτὸν αὐστηρῶς ἐπὶ ραθυμίᾳ, ἀπαντᾷ: «Τῶν κοσμίῳ θεατῆς καὶ οὐ μέτοχος βουλούμενος εἶναι, ἔρημον φιλῶ· ἐκεῖ γάρ ἀληθὴς κόσμος, καὶ ρυάκων κελαρύσματα, καὶ ἀηδόνων ψαλμοί, καὶ δένδρων σεισμός, καὶ ζῶων φωναί, ἐνὶ στόματι πάντων ὑμνούντων τὸν δεσπότην· ἄφετε νοῦν ψυχὴν αἰθερίως διατιμμένην, οὐρανὸν ἀτενίζειν, καὶ λαλίαν τῷ Θεῷ ἀφιερωμένην μολυνθῆναι μὴ ἄφετε!»². Ἐν ἔτει 1648, ἐγκαταλείψας τὴν ἐν Τολοφῶνι μονὴν τοῦ Κουσουροῦ, μετέβη εἰς Βαρνακόβαν, ὅπου, διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα γέροντά του Καλλίνικον εἰς τὸ ἐκεῖ σχολεῖον ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του, τὴν 8 Μαΐου 1652. Μαθηταὶ τοῦ Νικοδήμου Καβάσιλα ὑπῆρξαν διαπρεπεῖς ἄνδρες, ὡς ὁ Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός, Κωνσταντῖνος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ Φίλιππος Κάρμας, Νικόλαος ὁ Λογοθέτης, Χαράλαμπος ὁ Μαρούλης κ.ἄ. Ὁ Νικόδημος ἔγραψε συλλογὴν ἀπορημάτων (ἀποφθεγμάτων) παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου τοῦ ἐκ Καρυῶν, τοῦ ἐν Βαρνακόβῃ ἐορταζομένου, βίους τῶν διδασκάλων Χριστοφόρου καὶ Καλλινίκου, λόγους καὶ ἐπιστολάς³.

κῶς, πρὸς τούτοις δὲ καὶ κοινῶς, φθεγγομένους εὐρήσοι τις. Σύγγνωθι τοίνυν, ἀνδρῶν ἄριστε: καὶ μὴ μου τοῦ ψυχροῦ καταψήφισε, ἐν τῷ αὐτῷ φρίκη καὶ χιόνι γραφέντων. Ἐν πατριαρχείῳ τοῦ Βυζαντίου. Συμεὼν Καβάσιλας ἐκ πόλεως Ἀκαρνανίας τῆς Ἑλλάδος» (Κ ρ ο υ σ ί ο υ, ἔ.ἄ., σ. 461-462).

1. Σάθ α, ἔ.ἄ., σ. 316-317.

2. Αὐτόθι, σ. 317.

3. Τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα περὶ Νικοδήμου Καβάσιλα ὁ Κ. Σάθας ἠρύσθη ἐκ τῶν σημειώσεων τοῦ ἐπισκόπου Λοιδορικίου Δωροθέου, αὐτόθι, σ. 317, σημ. 1.

Τέλος, εἰς τὸ «*Livre d'Or*» τῆς Κερκύρας, κατάλογον τῶν ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν Κερκύρας, τοῦ 1672, μνημονεύεται, μεταξύ τῶν 112 ἐν συνόλῳ, καὶ ἡ οἰκογένεια «*Cavassila*» καὶ κατὰ τὸ 1880 συμπεριλαμβάνονται εἰς τοὺς ἐν τέλει τῆς Κερκύρας τρεῖς ἐπιφανεῖς Κερκυραῖοι, οἱ «*Ciacomo Calichiorulo, Demetrio Cavassila, Zorzi Teotochi*»¹. Ἀπόγονοι τῆς ἐπιφανοῦς ταύτης οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν εἰς Κέρκυραν ἐπιζοῦν μέχρι σήμερον².

Γ'. Κατάλοιπα τῆς αἵγλης, τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῆς ἰσχύος, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ οἰκογένεια Καβάσιλα εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν τῶν μέσων καὶ νεωτέρων χρόνων καὶ ἰδίᾳ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ σώζονται μέχρι σήμερον εἰς διάφορα τοπωνύμια τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης-Βεροῖας κεῖται χωρίον, τὰ Καβάσιλα, πλησίον δὲ τοῦτου ἕτερον χωρίον τὸ Σκυλίτσι. Προφανῆς εἶναι ἡ προέλευσις τῶν τοπωνυμίων τούτων ἐκ τῶν διαπρεπῶν πλουσιῶν βυζαντινῶν οἰκογενειῶν Καβάσιλα καὶ Σκυλίτση. Πιθανῶς τὰ μέρη ταῦτα νὰ ἦσαν ζευγηλατεῖα τῶν ἐν λόγῳ οἰκογενειῶν, ὅπως καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ταῦτα ἦσαν τσιφλίκια μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα³. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν διατηρεῖται μέχρι σήμερον ἡ ὀνομασία «*Βάλτος Καβασιλῶν*», σχετιζομένη ἄσφαλῶς μετὰ τὴν ἐπιφανῆ ἐκ Θεσσαλονίκης οἰκογένειαν καὶ μὲ τὸ χωρίον Καβάσιλα⁴.

Ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετὸς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ εἶχεν ἀγροκτῆματα, πιθανώτατα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ σημερινοῦ ὁμωνύμου χωρίου παρὰ τὴν Βέροιαν, ὅπως ἄλλωστε εἶχε καὶ εἰς ἄλλας περιοχάς. Πολλὰ ἐκ τῶν ἀγροκτημάτων αὐτῶν ἤρπασαν οἱ Σέρβοι, ὅσα δὲ διέφυγον τὴν σερβικὴν ἀρπαγὴν, ἠθέλησαν νὰ οἰκιοποιήθωσιν συγγενεῖς του⁵. Δὲν εἶναι

1. A. Marmora, Della historia di Corfù, VI, Venezia 1672, σ. 312-313 καὶ E. Legend, Bibliographie Ionienn, I, Paris MDCCCX, σ. 175.

2. Εἰς σχετικὴν ἔρευνάν μου εἰς Κέρκυραν, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ ἐκ Κερκύρας Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἀμφιπόλεως Σίλα Κοσκινῶ, ἐγνώρισα τὸν Νικόλαον Πλασκασοβίτην, ἔμπορον Κερκύρας, τὸ γένος Καβάσιλα. Οὗτος μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι συγγενὴς τοῦ ἐκ μητρὸς, ὀνόματι Ἰωάννης Καβάσιλας, μετοικήσας καὶ ἀποθανὼν πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Ἀθήνας, εἶχεν ἐν σχεδιαγράμματι τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τῆς οἰκογενείας Καβάσιλα τῆς Κερκύρας, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἴδει καὶ ὁ ἴδιος. Δυστυχῶς ὅλαι αἱ μέχρι σήμερον σχετικαὶ ἔρευναί μου, ὅπως εὐρέθῃ τὸ σχεδιάγραμμα τοῦτο μεταξύ τῶν ἐν Ἀθήναις ἀπογόνων του, ἀπέβησαν ἄκαρποι. Πάντως, τοῦτο, ἐὰν δὲν κατεστράφη, πρέπει νὰ εὐρίσκεται κάπου εἰς Ἀθήνας μεταξύ τῶν συγγενικῶν καὶ φιλικῶν κύκλων τοῦ Καβάσιλα ἢ εἰς κάποιαν βιβλιοθήκην νὰ ἐδωρήθῃ.

3. Γ. Χιονίδου, Ἱστορία τῆς Βεροῖας, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 101 καὶ 105.

4. Χιονίδου, αὐτόθι, σ. 93.

5. Ἀγγελόπουλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός..., ἔ.α., σ. 39. Ὁ Γ. Θεοχαρίδης, (βιβλιοκρισία, σ. 391), μὲ ἐπικρίνει ἐν ἀρχῇ, διότι δὲν ἐξετάζω «*ποῦ εὐρίσκοντο περίπου*» τὰ κτήματα τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, παρακατιῶν ὁμῶς ἀναίρει ἐαυτὸν λέ-

τυχαῖον, ὡς φαίνεται, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1345 ἐστάλη οὗτος εἰς Βέροϊαν ἐκ μέρους τῶν εὐγενῶν τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ ζητησθῇ βοήθειαν κατὰ τῶν Ζηλωτῶν ἀπὸ τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως Μανουὴλ Καντακουζηνόν. Λόγῳ τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῆς οἰκογενείας του, εἰς ἀπόστασιν μόλις 16 χιλιομέτρων ἐκ Βεροίας εὐρισκομένης, ἔπρεπε νὰ ἦτο γνώστης τῆς περιοχῆς¹. Εἰς τὰ Καβάσιλα Βεροίας εὐρέθησαν τὸ 1919 κιονόκρανα νεότερου κορινθιακοῦ ρυθμοῦ, κέραμοι βυζαντινῆς ἐποχῆς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, εἰς δὲ τὸ Σκυλίτσι ρωμαϊκὴ ἐπιγραφή².

Τὴν αὐτὴν τύχην, ἐξ αἰτίας τῶν σερβικῶν ἐπιδρομῶν, εἶχον τὰ κτήματα καὶ ἄλλων εὐγενῶν, μετὰ δὲ τούτων καὶ τὰ τοῦ Θεοδώρου Σαραντηνοῦ, ὡς μᾶς ἐνημερώνει ἐν σημείωμα, δικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Δωροθέου καὶ τοῦ κρατικοῦ ὑπαλλήλου Γεωργίου Τζυκανδῆλου διὰ τὴν μονὴν Βατοπεδίου, τοῦ μηνὸς Ἰουνίου, τοῦ ἔτους 1375³.

Ἔτερα χωρία σήμερον μὲ τὸ αὐτὸ ἐπώνυμον εἶναι: τὰ Καβάσιλα Πανάκτου Θηβῶν, τὰ Καβάσιλα Κονίτισης καὶ ὁ Καβάσιλας Ἡλείας. Συμφώνως πρὸς μίαν βενετικὴν ἀπογραφὴν τῆς Ἡλίδος τοῦ 1689, μνημονεύονται τὰ Ἄνω καὶ Κάτω Καβάσιλα, *Cavassila di sopra* καὶ *Cavassila di sotto*, μετὰ μικροῦ πληθυσμοῦ⁴. Καὶ εἰς Ἀττικὴν, ἐπίσης, ἀπαντᾷ νῦν τοπωνύμιον Καβάσαλα,

γων ἐπὶ λέξει: «Ὁ σ. ἔχει βεβαίως προηγούμενος (σ. 39, σημ. 1) τοποθετήσει ταῦτα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁμωνύμου χωρίου Καβάσιλα, εἰς ἀπόστασιν μόλις 16 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Βεροίας», ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τοῦ σωζομένου σήμερον ἐκεῖ τοπωνυμίου, χρησιμοποιῶν καὶ τὴν ὑπόδειξιν τῶν πηγῶν του».

1. Ἀγγελόπουλος, αὐτόθι.

2. Γ. Φιλαρέτου-Δ. Βασιλειάδου, Ἑθνικὸς ὁδηγὸς τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1919, σ. 111-117.

3. Γ. Θεοχαρίδου, Μία διαθήκη καὶ μία δίκη βυζαντινῇ, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 42-43. Κατ' αὐτὸν, εἰς τὴν περιοχὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Βεροίας εὐγενεῖς βυζαντινοὶ Θεσσαλονικεῖς καὶ Βεροιεῖς εἶχον ἰδικὰ τῶν ἀγροκτήματα, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἐν σιγίλλιδες γράμμα τοῦ δομestikou τῶν θεμάτων Κωνσταντίνου Μακρηνοῦ διὰ τὴν μονὴν Βατοπεδίου τοῦ μηνὸς Μαΐου τοῦ ἔτους 1338. Συμφώνως πρὸς τὸ ἀνωτέρω γράμμα, τὸ χωρίον Μακροχωρί, ἡ περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Ταγαροχωρίου καὶ ὀλίγον βορειότερον, παρὰ τὸν σημερινὸν ποταμὸν Βασιλικιώτικον (ἢ Τριπόταμον), ὡς καὶ παρὰ τὸ χωρίον Ρέσιανη πρὸς ἀνατολάς, καὶ πολλὰ ἄλλα κινητὰ καὶ ἀκίνητα εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Βεροίας ἦσαν ἰδιοκτησία τῆς ἐν Βεροίᾳ βυζαντινῆς οἰκογενείας τοῦ Θεοδώρου Σαραντηνοῦ (αὐτόθι, σ. 50-60), ὁ ὁποῖος πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἀνωτέρω περιουσίαν διὰ διαθήκης (αὐτόθι, σ. 17-28) παρεχώρησεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν μονὴν τοῦ Προδρόμου (αὐτόθι, σ. 30-36). Ἀγροκτήματα, ὡσαύτως, εἶχον αἱ βυζαντινὰ οἰκογένειαι Ἀριανίτου, Μεληκ τοῦ Ἑστραμῦρη, Μιχαὴλ Λυζικοῦ, Μαγκλαβίτου, Μυσούρη, Παλαιολόγου, Σουλτάνου, Πόθου, Πρωτοϊερακarioy Σαραντηνοῦ καὶ ἄλλαι.

4. NE I(1904) 494. Πρβλ. καὶ Ε.Σ.Ε., Δημογραφικὸν Παράρτημα 1971, Ἀθῆναι, ἀ.χ., σ. 49.

ἐξ ὀνόματος προφανῶς Καβάσιλα¹. Τέλος, εἰς τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας, κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὑπῆρχε μικρὸς ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν «Παναγίαν τῶν Καβασιλέων»².

Δ'. Ὁ Γ. Θεοχαρίδης, ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 1355 τῆς πόλεως τῆς Ἄννης Παλαιολογίνης (βλ. βιβλιοκρισίαν εἰς σ. 385-386), θέτει δύο βασικά ἐρωτήματα. Πρῶτον, μήπως ὁ «Καστροφύλαξ Ἰωάννης Χαμαετὸς» τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ ἢ ἐν πάσει περιπτώσει συγγενὴς αὐτοῦ καὶ δεύτερον μήπως ἡ τελευταία ἐφθαρμένη λέξις τῆς ἐπιγραφῆς, παρωνύμιον ὡποσδήποτε τοῦ Ἰωάννου Χαμαετοῦ, πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς ΚΟΙΑ[ΙΣΤΟΡΟΣ];

Ἀμφότερα τὰ ἐρωτήματα εἶναι δυνατόν νὰ εὑρουν τὴν ἀπάντησίν των μὲ τὴν λύσιν ἐνὸς ἄλλου προβλήματος, τῆς ὀρθῆς δηλαδὴ ἀναγνώσεως καὶ χρονολογήσεως τῆς ἐπιγραφῆς. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἐρευνᾷ εἰδικώτερον ἐδῶ, προηγουμένως ὁμως ὀφείλω νὰ δηλώσω ὅτι ἡ πρώτη ἰδική μου ἀνάγνωσις καὶ χρονολόγησις τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὴν διατριβήν μου περὶ Νικολάου Καβάσιλα (σ. 19) δὲν προέρχεται ἐξ αὐτοψίας ἀλλ' ἐξ ἀντιπαραβολῆς τῆς δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς ὑπὸ τῶν Duchesne-Bayet³ καὶ Tafraли⁴ τοῦτ' αὐτὸ πράττει ἐν προκειμένῳ καὶ ὁ Γ. Θεοχαρίδης⁵, ἀκολουθῶν τὸν Γ. Γούναρην⁶. Ἡ ἐπιγραφὴ, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον τὸ 1862 ὑπὸ τοῦ Α. Kirchhoff, ἐξ ἀπογράφου τοῦ Prokesh, ἐν συνεχείᾳ δὲ ὑπὸ τῶν: Duchesne-Bayet (1876), Μ. Δήμιτσα (1896), Tafraли (1913) καὶ Γ. Γούναρη (1976), εἶναι χαραγμένη ἐπὶ ἀποσπάσματος ζωφόρου δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ τὴν Πύλιν, μήκους 0,54, πλάτους 0,43 καὶ ἐξ ἐννέα συμμετρικῶν στίχων. Ἐξ ἐπιτοπίου ἐρεῦνης διεπίστωσα ὅτι οἱ μέχρι τοῦδε ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἀναγνώσαντες καὶ δημοσιεύσαντες τὴν ἐπιγραφὴν διέπραξαν σοβαρὰ λάθη χρονολογήσεως, ἀναγνώσεως, ἀκόμη δὲ καὶ ὀρθογραφίας καὶ στίξεως. Συμφώνως πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀνάγνωσιν ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει οὕτω:

1. Δ. Καμπούρογλου, Μνημεῖα Ἱστορίας Ἀθηναίων, σ. 71. Πρβλ. καὶ Ἰω. Σαρρῆ, Τὰ τοπωνύμια τῆς Ἀττικῆς, «Ἀθηνᾶ» 40 (1928) 154.

2. Ἀ. Μαρμόρα, Ἱστορία τῆς νήσου Κερκύρας, Κέρκυρα 1902, σ. 240 (κατὰ μετάφρασιν Ἰω. Μαρμωρᾶ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ, τοῦ 1672).

3. L. Duchesne - Ch. Bayet, Mémoire sur une mission scientifique au Mont Athos, Paris 1876, σ. 65-66, no 108.

4. O. Tafraли, Topographie de Thessalonique, Paris 1913, σ. 49.

5. Βλ. Βιβλιοκρισίαν, σ. 386.

6. Γ. Γούναρη, Τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 23-24 καὶ πίν. 5.

ΑΝΗΓΕΡΘΗ Η' Η ΠΑΡΟΥ
 ΣΑ ΠΥΛΗ ΟΡΙΣΜΩ ΤΗΣ
 ΚΡΑΤΑΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΙΑΣ ΗΜΩΝ
 ΚΥΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ
 5 ΚΥΡΑΣ ΑΝΝΗΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙ
 ΟΛΟΓΙΝΗΣ ΥΠΗΡΕΤΗΣΑΝΤΟΣ
 ΚΑΣΤΡΙΟΥ ΦΥΛΑΚΟΣ² Ι Ω ΧΑΜΑΕΤΟΥ³
 [ΤΟΥ ΚΕΡΑΜ[ΕΩΣ]⁴ ♡⁵ ΤΩ ςΩ
 ΝΘ⁶

Ὁ Kirchhoff, συμφώνως πρὸς τὸν Δήμιτσαν, ἀναγινώσκει εἰς τὸν ζ' στίχον «Χαρτοφύλακος Ἰωάννου Χαμεοῦ», εἰς τὸν η' στίχον τὴν ἀρχὴν τῆς ἐφθαρμένης λέξεως ὡς ΚΟΙΛΙ⁻, τὴν χρονολογίαν ὡς ςΩ (=6800-5508=1292

1. Τὸ πρῶτον Η ἐτέθη χάριν συμμετρίας τοῦ συνόλου τῆς ἐπιγραφῆς.

2. Καστροφύλαξ φρουράρχος ἢ διοικητὴς τοῦ κάστρου. Πρβλ. Du Cange, *Glossarium*, σ. 604.

3. Χαμαετὸς ἢ Καταϊτὸς, σπάνιον ἐπώνυμον βυζαντινῆς οἰκογενείας καὶ τοπωνύμιον εἰς Ἡπειρον. Πρβλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, Ἀθῆναι 1856, σ. 5: «Ἀητὸς ἢ Αἰτὸς παραλία περιοχὴ τῆς Ἡπείρου (Θεσπρωτίας) ἀντικρυ τῆς νήσου Κερκύρας, ἰδιοκτησία οὐσα κατὰ τὸ 1330 τοῦ εὐγενοῦς ἡπειρώτου Ἰωάννου Καβάσιλα, δστις παρὰ Φιλίππου τοῦ Ταραντινοῦ προσηγορεύθη τότε κόμης τοῦ Ἀητοῦ» καὶ σ. 77: «Καταϊτὸς παραλίως θέσις τῆς Θεσπρωτίας ἀντικρυ τῆς Κερκύρας, ὁμητήριον δν κατὰ μόνον τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος. Πρὸς δυσμὰς δὲ αὐτῆς ὑπῆρχε καὶ ἑτέρα παραλία θέσις καλουμένη Ἀητὸς». Αἱ ὀνομασίαι αὗται εἶναι ἐν χρήσει μέχρι σήμερον. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν, ἐξ ἄλλου, κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, ὑπῆρχεν ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ Ἀετοῦ, ἡ ὁποία μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν Βουνδίτισης, Ἀχελώου, Ρωγῶν, Ἰωαννίνων, Φωτικῆς, Ἀδριανουπόλεως, Βοθρωτοῦ καὶ Χιμάρας ὑπῆγοντο εἰς τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ναυπάκτου καὶ Αἰτωλείας, Φρούριον δὲ τοῦ Ἀετοῦ παρὰ τὸν Γαλλικὸν ποταμὸν Θεσσαλονίκης μνημονεύεται καὶ εἰς ἱστορίαν τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου (4,19). Πρβλ. T. Tafel, *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*, London 1972 (ἀνατύπωσις ἐκδ. Βερολίνου 1839), σ. 484 (περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Ἀετοῦ) καὶ σ. 284 (περὶ τοῦ φρουρίου Ἀετοῦ). Μῆπως δυνάμεθα νὰ κάμωμεν μίαν πρῶτην ὑπόθεσιν ὅτι τὰ τοπωνύμια «Καταϊτὸς» καὶ «Ἀετὸς» τῆς Ἡπείρου καὶ ὁ ἡπειρωτικὸς κλάδος τῆς οἰκογενείας Ἀλεξίου καὶ Ἰωάννου Καβάσιλα τοῦ κόμητος τοῦ Ἀητοῦ, ἔχουν κάποιαν σχέσιν μὲ τοὺς κλάδους τῶν οἰκογενειῶν Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ καὶ τοῦ καστροφύλακος Ἰωάννου Χαμαετοῦ εἰς Θεσσαλονίκην, ἔνθα καὶ τὸ φρούριον τοῦ Ἀετοῦ;

4. Κεραμεὺς ἐπώνυμον βυζαντινόν. Τὰ δύο τελευταῖα γράμματα τῆς λέξεως ΚΕΡΑΜΕΩΣ παρίστανται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν βραχυγραφικῶς (βλ. εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6).

5. Διακριτικὸν σημεῖον μεταξὺ τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς χρονολογίας συχνάκις ἀπαντώμενον εἰς τὰς ρωμαϊκὰς κυρίως ἐπιγραφάς. Πρβλ. C. Edson, *Inscriptiones Graecae, Epiri, Macedoniae, Thraciae, Scythiae, Pars II, Fasc. I. Inscriptiones Thessalonicae et Viciniae*, Berolini 1972. Βλ. καὶ εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6.

6. ςΩΝΘ = 6859-5508 = 1351 μ.Χ.

μ.Χ.) καὶ εἰς τὸν θ' στίχον τὸν ἀριθμὸν ΝΘ ὡς «ἰνδικτιῶνος ε»¹.

Ἡ ὑπὸ τῶν Duchesne-Bayet ἀπλῆ ἀποτύπωσις τῆς ἐπιγραφῆς ἐμφανίζει ἑλλείψεις εἰς τὰ σημεῖα στίξεως καὶ τὴν ὀρθογραφίαν, ἀφ' ἧναι ἄλυτον τὸ πρόβλημα τοῦ ἐφθαρμένου παρωνυμίου, τὸ ὁποῖον μάλιστα περιπλέκεται διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν τριῶν πρώτων γραμμάτων εἰς ΚΟΜ καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς ὀνόματος «Χαμαετοῦ», ὡς «Χαματώ», καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς διὰ τῆς προθέσεως ἀνυπάρκτου ἀριθμοῦ εἰς τὸν ΝΘ καὶ ἀναγινώσκει τὴν χρονολογίαν $\zeta\omega\chi$ (= 6863-5508 = 1355 μ.μ.) ἰνδ(ικτιῶνος) θ' (βλ. πίνακα Duchesne-Bayet εἰκ. ὑπ' ἀριθ. 4α, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς ἡμετέρους, εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6)². Ὁ Δήμιτσας, ἀκολουθῶν τοὺς δύο προηγουμένους, ἀποτυπώνει τὴν ἐπιγραφὴν ὅπως περίπου ὁ Duchesne (βλ. πίνακα Δήμιτσα, εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 4β), διὰ τὴν χρονολόγησιν ὅμως δέχεται ὡς ὀρθότεραν τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Kirchhoff, ἐπειδὴ αὕτη «ἐρεῖδεται ἐπὶ τῆς ἱστορίας»³.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Tafrafi, ἐπιμελεστέρα ὁπωσδήποτε, ἰχνογραφικὴ ἀποτύπωσις τῆς ἐπιγραφῆς περιπίπτει εἰς τὰ αὐτὰ σχεδὸν σφάλματα στίξεως, ὀρθογραφίας ὡς καὶ ἀναγνώσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐφθαρμένου παρωνύμου εἰς ΚΟΝΙ ἐπὶ πλεόν δὲ παρασυρόμενος ἀπὸ τοὺς προηγούμενους καὶ διὰ τὸν Duchesne εἰκάζει τὸν ἀνύπαρκτον $\xi\gamma$ (= 63) εἰς τὸ τέλος τοῦ η' στίχου μετὰ τὸν $\zeta\omega$ (= 6.800), τὸν ὁποῖον ἀποκόπτει τῆς φυσικῆς καταλήξεώς του, τοῦ εὐρίσκομένου συμμετρικῶς εἰς τὸ μέσον τοῦ θ' στίχου ΝΘ (= 59), τὸν τελευταῖον δὲ τοῦτον ἐκλαμβάνει ὡς ἰνδικτιῶνα θ' (βλ. πίνακα Tafrafi, εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 4γ ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τοὺς ἡμετέρους ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6). Οὕτως, ἐξάγεται ἡ ἐσφαλμένη χρονολογία $\zeta\omega\xi\gamma$ = 6863-5508 = 1355 μ.Χ., ἀντὶ τῆς ὀρθῆς $\zeta\omega\text{N}\Theta$ = 6859-5508 = 1351 μ.Χ.

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τοὺς Γ. Γούναρην-Γ. Θεοχαρίδην. Οὗτοι ἀναγινώσκουν τὴν ἐφθαρμένην λέξιν ὡς ΚΟΙΑΙΣΤΟΡΟΣ⁴ (ἀνάγνωσις Γούναρη) ἢ ΚΟΙΑΙΣΤΟΡΟΣ⁵ (ἀνάγνωσις Θεοχαρίδου), κατ' εἰκασίαν βεβαίως, διότι τὰ λίαν ἐυδιά-

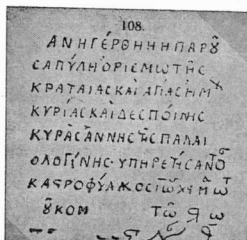
1. A. Kirchhoff, Ueber die Chronol. d. Att. Volksbesch. for Methone, Berlin 1862, ὑπ' ἀριθμ. 8760. Πρβλ. Μ. Δ ή μ ι τ σ α, 'Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις', Ἀθήνησι 1896, σ. 522.

2. Ὁφείλω εὐχαριστίας εἰς τὸν φίλον κ. Ἐμμανουὴλ Παπαγεωργίου, δικηγόρον, διὰ τὴν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβεστέραν ἰχνογράφειν τῆς ἐπιγραφῆς ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν πρακτικῆς φύσεως δυσκολιῶν ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐπιγραφὴν. Τὰ στίγματα εἰς τοὺς στίχους 7 καὶ 8 ὑποκαθιστοῦν τὰ ἐφθαρμένα σημεῖα.

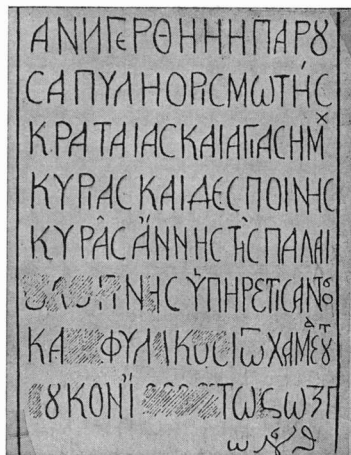
3. Δ ή μ ι τ σ α, αὐτόθι, σ. 521-522.

4. ΚΟΙΑΣΤΩΡ δὲν ὑφίσταται τοιαύτη ὀνομασία.

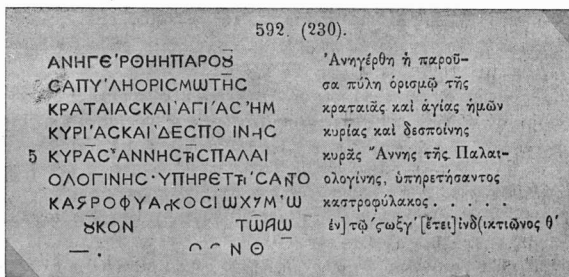
5. ΚΟΙΑΙΣΤΩΡ ἀξίωμα ρωμαϊκὸν ἐκ τοῦ λατινικοῦ Quaestor = βασιανιστής, ὁ τῶν βιωτικῶν ἐρευνήτης, ὁ συζητῶν καὶ ἐρευνῶν ἐπὶ χρήμασι, ὁ ἐπὶ ἐγκλήμασι τιμωρὸς, «τὴν προσηγορίαν ταύτην διὰ τὰς ἀνακρίσεις ἐσχήκασιν καὶ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας καὶ ἐκ τῶν ἀνακρίσεων ζήτησιν» ὕστερον καὶ τὴν τῶν κοινῶν χρημάτων διοίκησιν ἔλαχον, καὶ ταμίαι προσωνομίσθησαν...». Πρβλ. D u c a n g e, Glossarium, σ. 674-675. Μετὰ τὴν δικαστικὴν

α

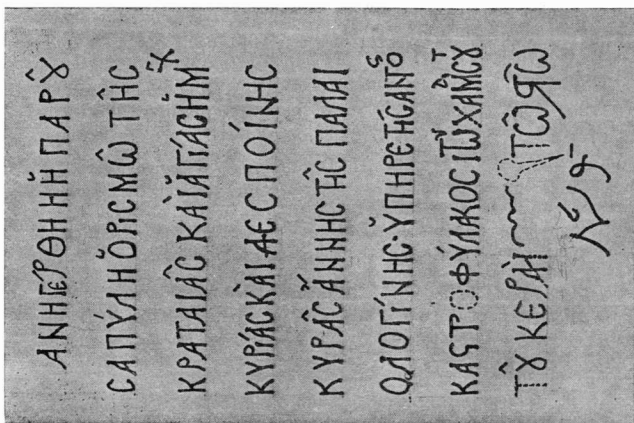
γ

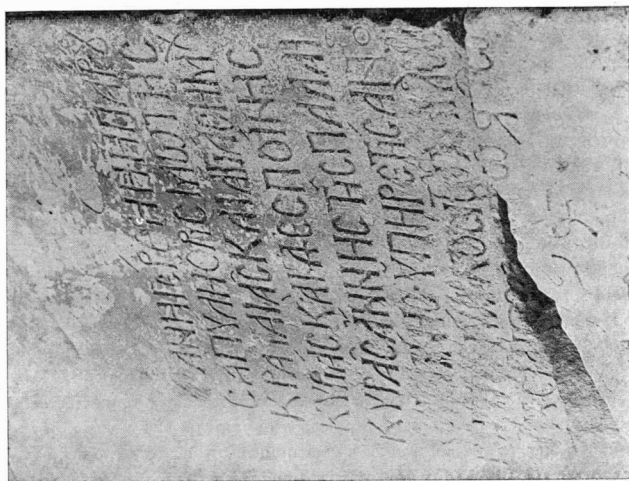
β

Εἰκ. 4. Ἡ ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς Πύλης
 τῆς Ἀννης τῆς Παλαιολογίνης, τοῦ 1351

α. Ἀνάγνωσις Duchesne (1876), β. Ἀνάγνωσις Δήμιτσα (1896),
 γ. Ἀνάγνωσις Tafrahi (1913)

Εἰκ. 5. Ἡ ἐπιγραφή τῆς Πύλης Ἀντὴς τῆς Παλαιο-
λογίης, τοῦ 1351. Ἀνάγνωσις Ἀθ. Ἀγγελόπουλου
(ἴχν. Ἐμμ. Παπαγεωργίου)

Εἰκ. 6. Ἡ ἐπιγραφή ὅπως ἔχει σήμερον
(Φωτ. Γ. Κουτσιλιέρη)

κριτά γράμματα Ρ καὶ Μ θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς ὀδηγήσουν εἰς ἀπόρριψιν τῆς ἀναγνώσεως ταύτης (βλ. εἰκ. ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6). Ἐκτὸς τούτου, ὁ ὑπολείπόμενος χῶρος μεταξὺ τοῦ ὑποτιθεμένου ΚΟΙΑ καὶ τοῦ διαχωριστικοῦ διακοσμητικοῦ σημείου, μετὰ τὸ ὅποιον ἄρχεται ἡ χρονολογία, εἶναι ἐλάχιστος, δυνάμενος νὰ καλύψῃ τὸ πολὺ 3-4 ἀκόμη γράμματα καὶ ὄχι 7, ὥπως τὰ ὑποτιθέμενα [ΣΤΟΡΟΣ]. Παρέσυρεν, ἴσως, τοὺς μέχρι τοῦδε ἀναγνώστας τῆς ἐπιγραφῆς ἡ κάποια ἰδιορρυθμία τοῦ δευτέρου γράμματος Ε, τὸ ὅποιον λόγῳ τῆς μεγάλης φθορᾶς εἶναι δυνατόν νὰ παραπλανήσῃ τὸν ἀναγνώστην καὶ νὰ τὸ ἐκλάβῃ καὶ ὡς ἤμισυ Ο. Ἀλλὰ μία ἀπλὴ σύγκρισις τοῦ γράμματος τούτου μετὰ τοῦ Ε τῶν λέξεων «δεσποίνης», «ὑπηρετήσαντος» καὶ «Χαμαετοῦ» οὐδεμίαν θὰ ἄφηνεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ὁμοιότητός των εἰς τὴν παρούσαν κατάστασιν· ὥσαυτως, τὰ γράμματα Ο καὶ Ε, ἐνῶ παρουσιάζουν προφανῶς μεγάλην ὁμοιότητα, ἔχουν ἐν τούτοις καὶ τὴν διαφορὰν των. Ἄλλος εἶναι ὁ κύκλος τοῦ Ο καὶ ἄλλος τοῦ Ε. Προσεκτικώτερα μελέτη των δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίας διὰ τὴν διαφορὰν των. Εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς ἐπιγραφῆς ὁ Γ. Γούναρης ἀκολουθεῖ τὸν Tafrafi, ἐνῶ ὁ Γ. Θεοχαρίδης δὲν προβληματίζεται ἐπ' αὐτῆς. Τέλος, ἡ ἐπιγραφή, ὅπως δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Γ. Γούναρη, δὲν ἐξυπηρετεῖ τὸν ἐρευνητὴν, διότι εἶναι ἡκρωτηριασμένη εἰς τὸ κάτω δεξιὸν ἄκρον καὶ μάλιστα εἰς δύο, λίαν ἐνδιαφέροντα ἡμᾶς σημεῖα, τῆς λέξεως «Χαμαετοῦ» καὶ τῆς χρονολογίας ςω.

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω νέας χρονολογήσεως τῆς ἐπιγραφῆς, δυνάμεθα ἀσφαλέστερόν πως νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰς δύο ὑποθέσεις τοῦ Γ. Θεοχαρίδου, ἐφ' ὅσον τὴν ἰδικὴν μας χρονολογίαν ἐπαληθεύουν καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα πλέκονται ὡς ἑξῆς:

Ἡ Ἄννα Παλαιολογίνα ἀπὸ τοῦ 1351 ἤδη εὐρίσκεται εἰς Θεσσαλονίκην, ἀναλαμβάνουσα ἀπὸ συμφώνου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως, παρὰ τῷ υἱῷ συναυτοκράτορι, μετὰ τὴν ἀποτυχού-

μεταρρύθμισιν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου (1328-1341), κατὰ τὴν ὁποίαν εἰσάγεται ὁ θεσμός τῶν καθολικῶν κριτῶν, τὸ 1329, καὶ οἱ ἐπίσκοποι κατοχυρώνονται μὲ προνομακτὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ὁ ρόλος τοῦ κοιαιστόρος ἐκμηδενίζεται. Συνεπῶς, τὸ 1351, μετὰ δηλαδὴ τὴν δικαστικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ', πρέπει νὰ θεωρῇται ἀσυμβίβαστος ἡ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἰδιότης τοῦ καστροφύλακος καὶ τοῦ κοιαιστόρος, δηλαδὴ τοῦ «καστροφύλακος καὶ τοῦ δικαστικοῦ διοικητοῦ», ὅπως ἐρμηνεύει τὴν ἐπιγραφὴν ὁ Γ. Γούναρης. Τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης, σ. 24. Ἐάν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐφαρμένη λέξις ἦτο ἡ «τοῦ κοιαιστόρος», ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔδει νὰ τὴν ἐρμηνεύσωμεν ὡς «τοῦ ταμίου», τοῦ φύλακος, δηλαδὴ, τοῦ δημοσίου χρήματος, τὸ ὅποιον ἐφυλάσσετο πάντοτε εἰς ἀσφαλεστέρους χώρους, ὅπως αἱ ἀκροπόλεις. Ἐδῶ πρέπει νὰ ὑπενθυμίσωμεν ὅτι ἐπὶ ρωμαϊοκρατίας ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε κοιαιστώριον, ἐνθα ἡ ἔδρα κοιαιστόρος, τοῦ ρωμαίου ταμίου, ὁ ὅποιος εἰς τὰς ἐπιγραφὰς ἐκαλεῖτο «ιερώτατος», τὸ δὲ ταμεῖον «ιερώτατον». Βλ. T. Tafel, *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*, ἔ. ἀ., σ. 160. Πρβλ. καὶ Δ ἡ μ ι τ σ α, ἔ. ἀ., σ. 412.

σαν συνωμοσίαν αὐτοῦ καὶ τοῦ σέρβου κράλη Στεφάνου Δουσάν ἐναντίον τοῦ Καντακουζηνοῦ, τὸ ἴδιον ἔτος¹. Ἐν τῷ προσώπῳ, λοιπόν, τῆς Ἑἰς Ἀννης Παλαιολογίνης εὐρέθη νέος τρόπος συνυπάρξεως εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τῶν ὁπαδῶν τῶν δύο παρατάξεων. Ἀκριβῶς τότε αἱ οἰκογένειαι Κυδῶνη, Καβάσιλα καὶ Χαμαετοῦ, μὲ τοὺς κατ' ἐξοχὴν διακριθέντας γόνους τῶν Δημήτριον Κυδῶνην καὶ Νικόλαον Χαμαετὸν τὸν Καβάσιλαν, ὡς αὐτοκρατορικοὺς συμβούλους εἰς τὴν Βασιλεύουσαν, διέθετον ἡγετιμὸν πολιτικὸν κύρος, ἔνεκα τοῦ ὁποίου ἡ Ἑἰς Ἀννα Παλαιολογίνα ἐπέδειξε πρὸς αὐτὰς ἰδιαιτέραν εὐνοίαν.

Κατ' ἀκολουθίαν, λοιπόν, τοῦ πολιτικοῦ τούτου κλίματος, εἰς τὸ ὁποῖον δεσπόζει ἡ προσωπικότης καὶ ἡ παράταξις τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἡ δὲ Ἑἰς Ἀννα, λόγῳ τῶν ἀστόχων ἐνεργειῶν τοῦ υἱοῦ τῆς, ἐκτελεεῖ ἡ ἰδία χρέη ἐπιτρόπου τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν, οὐδὲν ἀποκλείει ἀλλὰ μᾶλλον ὅλα ἐνισχύουν τὴν γνώμην ὅτι ὁ καστροφύλαξ, δηλαδὴ ὁ φρούραρχος τῆς πόλεως, Ἰωάννης Χαμαετὸς τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ 1351, θὰ ἦτο ὁπωσδήποτε ἡ πατὴρ ἢ ἔστω στενὸς συγγενὴς ἐκ πατρὸς τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ, ἐκ τῶν ὑπάρχόντων πολλῶν «συγγενῶν» του², ἔμπιστος ὁπαδὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἀποτυχούσαν εἰς βάρος τοῦ συνωμοσίαν τοῦ Παλαιολόγου, ἐνδιέφεροτο ὥστε αἱ φρουραὶ τῶν βασικῶν κέντρων τῆς αὐτοκρατορίας καὶ διὰ τῆς Θεσσαλονικῆς νὰ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἑλεγχον ἀφωσιωμένων ὁπαδῶν του. Ἡ Ἑἰς Ἀννα Παλαιολογίνα, ἐξ ἄλλου, διὰ τῆς ἀναθέσεως καθηκόντων καστροφύλακος εἰς ἄνθρωπον τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀπηλλάσσεται πάσης εἰς τὸ μέλλον ὑποψίας νέας συνωμοσίας καὶ ἀπεδείκνυν ἐμπράκτως τὴν νομιμοφροσύνην τῆς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς συμμαχίας καὶ συγκυριαρχίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ. Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἰδιαιτέρα εὐνοία αὐτῆς καὶ πρὸς τὴν ἐν Θεσσαλονικίᾳ οἰκογένειαν τοῦ Νικολάου Καβάσιλα, ἔνεκα τῆς ὁποίας προεκλήθησαν αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης τούτου διὰ τῆς ἀποστολῆς τὸ 1351/1352 ἐγκωμίου «Τῇ εὐσεβεστάτῃ Αὐγούστη κυρᾷ Ἑἰς Ἀννῇ τῇ Παλαιολογίνῃ», εἰς τὸ ὁποῖον εὐχαριστεῖ μεταξὺ τῶν ἄλλων τὴν βασιλομήτορα διὰ τὴν ἐπιχειθεῖσαν εἰς τὸν «πατέρα τὸν ἐμὸν» «θαυμαστὴν φιλανθρωπίαν» καὶ «θαυμαστάς εὐεργεσίας»³. Ὀλίγα ἔτη μετέπειτα, τὸ 1355, ἔτος εἰς τὸ ὁποῖον ἐσφαλμένως καὶ οὐχὶ μετὰ βεβαιότητος ἡγεμονολογεῖτο μέχρι τοῦδε ἡ ἐπιγραφὴ⁴, ἦτο σχεδὸν ἀδιανόητον καὶ ἀδύνατον ὁπαδοὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ, καὶ μάλιστα μέχρις ἐσχάτων πιστοί, ὅπως ὁ Νικόλαος Καβάσιλας καὶ οἱ οἰκεῖοι αὐ-

1. Ἀγγελόπουλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός..., σ. 20.

2. Βλ. σχετικῶς ἐπιστολὴν Νικολάου Καβάσιλα τῷ Κυδῶνι εἰς BZ 46 (1953) 41. Πρβλ. καὶ Ἀγγελόπουλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός... σ. 58.

3. Ἀγγελόπουλου, Νικόλαος Καβάσιλας Χαμαετός..., σ. 97-98. Πρβλ. καὶ Tafra li, Topographie..., σ. 48, ὑποσ. 2.

4. Tafra li, Topographie... αὐτόθι: «Il a donné pourtant exactement l'année 686(3?) = 1355».

τοῦ, νὰ διατηροῦνται εἰσέτι εἰς καιρίας διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς νομίμου ἐξουσίας θέσεις, μετὰ τὴν νέαν διένεξιν μεταξὺ τῶν συναυτοκρατόρων, κατὰ τὰ ἔτη 1353-1354, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν τῶν Παλαιολόγων ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1354 κ.έ.

Ε'. Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἔρευναν περὶ τῶν Καβασιλῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἡμῖν πηγῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθοῦν τὰ κάτωθι συμπεράσματα.

Πρῶτον, ἀπέχομεν εἰσέτι πολὺ ἀπὸ τὴν λύσιν τοῦ γενεαλογικοῦ προβλήματος τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν, διότι αἱ ὑπάρχουσαι μέχρι σήμερον μαρτυρίαι εἶναι λίαν ἀνεπαρκεῖς καὶ πενιχραί. Ἐκτὸς τῆς διακρίσεως τῶν διαφόρων Καβασιλῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν συγχρόνων, τῆς ιδιότητός των, τῆς κάποιας προσφορᾶς των καὶ τῶν λίαν περιωρισμένων συγγενικῶν σχέσεων εἰς τινὰς ἐξ αὐτῶν, περὶ τῶν ὁποίων ὀριστικὰς ἀπαντήσεις δίδει ἡ παροῦσα ἔρευνα, οὐδὲν, πλέον συγκεκριμένον, δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, πλὴν τοῦ νὰ προβαίνωμεν μόνον εἰς ὑποθέσεις.

Δεύτερον, ἐκ τῶν ἐντοπισθέντων, ἐν πάσῃ περιπτώσει, κλάδων τῶν Καβασιλῶν τόσον εἰς τὴν Βασιλεῦσαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑπείρον ἀνεδείχθησαν ἐπιφανεῖς ἄνδρες, διαπρέψαντες ὡς λόγιοι, πολιτικοί, ἐκκλησιαστικοί καὶ στρατιωτικοί ἀπὸ τοῦ 11ου αἰῶνος κ.έ., χωρὶς νὰ ἀποκλείεται βεβαίως ἡ ὑπαρξὶς ἄλλων, ἐντὸς ἧ καὶ πέραν τῶν ἀνωτέρω χρονικῶν ὁρίων. Οὕτω, εἶναι γνωστοὶ εἰς ἡμᾶς οἱ δοῦκες Νικηφόρος Καβάσιλας, Κωνσταντῖνος πατρίκιος Καβάσιλας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Καβάσιλας (τοῦ 11ου αἰῶνος), ὁ Ἀλέξανδρος Καβάσιλας ὁ νωβελήσιμος καὶ ὁ Ἰωάννης Καβάσιλειος ὁ κανδιδάτος (τοῦ 12ου αἰῶνος), ὁ Κωνσταντῖνος Καβάσιλας, ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, Καβάσιλας ὁ ἀκτουάριος καὶ ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, μέγας οἰκονόμος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (τοῦ 13ου αἰῶνος), Καβάσιλας ὁ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, ὁ Μιχαὴλ Καβάσιλας, σακελλάριος καὶ ἀρχιδιάκονος, ὁ Νεῖλος Καβάσιλας, ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετός, ὁ μέγας παπίας Δημήτριος Δούκας Καβάσιλας, ὁ Δημήτριος Κανίσκης ὁ Καβάσιλας, ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, ἀνώτερος κρατικός ὑπάλληλος, ὁ Δημήτριος Καβάσιλας τῶν Καλλαμάνων, ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, ἀνώτερος κρατικός ὑπάλληλος, ὁ Δημήτριος Καβάσιλας, αὐτοκρατορικὸς γραμματεὺς, ὁ Μανουὴλ Καβάσιλας, Καβάσιλας ὁ «μέγας διοικητής», ὁ Γεώργιος Καβάσιλας, συγγραφεὺς, ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας, λογοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος Καβάσιλας, ἐπίσκοπος Εὐφημοπόλεως, ὁ Ἀλέξιος Καβάσιλας, ὁ μέγας κοντόσταυλος, καὶ ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας, κόμης τοῦ Ἀητοῦ (ἐκ τοῦ 14ου αἰῶνος), ὁ Δούκας Καβάσιλας καὶ ὁ Θεόδωρος Καβάσιλας (ἐκ τοῦ 15ου αἰῶνος), ὁ Συμεὼν Καβάσιλας (ἐκ τοῦ 16ου

αἰῶνος), ὁ Νικόδημος (κατὰ κόσμον Νικόλαος) Καβάσιλας καὶ ὁ Ἰωάννης Καβάσιλας τοῦ Γουνάρεως (ἐκ τοῦ 17ου αἰῶνος).

Τρίτον, ἐξ ὧν τῶν ἀνωτέρω Καβασιλῶν συγγενικαὶ σχέσεις ὑφίσταντο μεταξύ τινῶν ἐκ τῶν πολυαριθμοτέρων τοῦ 14ου αἰῶνος, ὅπως μεταξύ Νείλου Καβάσιλα καὶ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ (θεῖος καὶ ἀνεψιός), μεταξύ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ καὶ τῶν Δημητρίου Δούκα Καβάσιλα καὶ Γεωργίου Καβάσιλα, τοῦ συγγραφέως, ἐκ μητρὸς τοῦ πρώτου, ἀπροσδιορίστου πάντως βαθμοῦ συγγενείας, μεταξύ Γεωργίου Καβάσιλα καὶ Δημητρίου Καβάσιλα τῶν Καλλαμάνων (πατὴρ καὶ υἱός) καὶ μεταξύ Ἀλεξίου Καβάσιλα, μεγάλου κοντοσταύλου, καὶ Ἰωάννου Καβάσιλα, κόμητος τοῦ Ἀητοῦ (πατὴρ καὶ υἱός).

Τέταρτον, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τῆς Πύλης Ἀννης τῆς Παλαιολογίνης, πληροφοροῦμεθα νῦν τὸ πρῶτον σαφέστερον ὅτι στεναὶ συγγενικαὶ σχέσεις πρέπει νὰ ὑφίσταντο μεταξύ τοῦ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου Χαμαετοῦ τοῦ Κεραμέως, καστροφύλακος ἐν Θεσσαλονίκῃ, κατὰ τὸ 1351, ὅτε ὁ Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετὸς διέθετε πολιτικὴν ἰσχὺν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Θεσσαλονίκῃ. Ἡ τελευταία αὐτῇ διαπίστωσις ρίπτει κάποιαν ἀκτίνα φωτὸς εἰς τὸ γενεαλογικὸν δένδρον καὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Χαμαετῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Κατὰ συνέπειαν, πιστεύομεν ὅτι διὰ τῆς παρούσης ἐρεῦνης, ἂν μὴ τι ἄλλο, διανοίγονται νέοι ὀρίζοντες ὀρθῆς ἀνιχνεύσεως τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τῆς ἐπιφανοῦς οἰκογενείας τῶν Καβασιλῶν καὶ ἐν μέρει τῆς οἰκογενείας τῶν Χαμαετῶν, τῶν ὁποίων ἀμφοτέρων λίαν διαπρεπῆς, ἂν ὅχι ὁ διαπρεπέστερος, γόνος ἀνεδείχθῃ ὁ ἡμέτερος Νικόλαος Καβάσιλας ὁ Χαμαετὸς. Εἰδικώτερον δὲ ὁ κλάδος τῆς μακεδονικῆς προσωπογραφίας, κατόπιν τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν εἰδικῶν περὶ Νικολάου Καβάσιλα τοῦ Χαμαετοῦ ἐρευνῶν, ἰδίᾳ δέ, μετὰ τὴν πρόσφατον δημιουργικὴν κριτικὴν Γ. Θεοχαρίδου καὶ τὰ ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐρεῦνῃ συμπληρωματικὰ νέα στοιχεῖα, σημειώνει ὁπωσδήποτε περαιτέρω πρόοδον.

R É S U M É

A t h a n a s e A n g e l o p o u l o s , L'arbre généalogique
de la famille Kavassilas.

L'arbre généalogique de la famille Kavassilas n'est pas encore constitué faute de documents relatifs. Il y a eu des familles nommées Kavassilas, dont les relations sont connues, mais il existe encore des «desiderata» sur lesquels la recherche doit encore se pencher. L'auteur de cette étude donne des réponses définitives sur la présence de diverses familles Kavassilas à travers les siècles; il met en lumière leur contribution à la vie sociale et les quelques relations minimales qui unissaient les membres des familles Kavassilas.

On rencontre des familles Kavassilas à Constantinople, en Macédoine et en Epire et c'est de ces familles-là, qu'ont surgi des hommes lettrés, politiques, ecclésiastiques et militaires déjà avant le XIème siècle jusqu'au XVIIème siècle, époque qui a intéressé le chercheur. Cela étant, il est bien possible qu'il y ait eu d'autres familles Kavassilas qui ont vécu avant ou après les siècles qui ont été étudiés. On mentionne des relations familiales entre divers membres des familles Kavassilas au XIVème siècle; ainsi des liens étroits s'étaient établis entre Neilos et Nicolas Kavassilas, nommé Chamaetos (oncle et neveu), entre Nicolas Kavassilas Chamaetos, Démètre Doucas Kavassilas, et Georges Kavassilas, auteur connu (du côté maternel-degré de parenté non déterminé). Ils existent aussi des relations familiaux entre Georges Kavassilas et Démètre Kavassilas des Kalamanon (père et fils) et entre Alexios Kavassilas, grand condostaulos et Jean Kavassilas, comte de Aetos (père et fils).

Enfin l'inscription de la portière de l'Anne Paléologina portant la date faussement lue 1355 met en lumière les relations étroites de Nicolas Kavassilas Chamaetos et de Jean Chamaetos, Kerameus, castrofylax à Thessalonique en 1351. A cette époque-là Nicolas Kavassilas avait une importante influence tant à Constantinople qu'à Thessalonique. Cette information constitue, selon l'auteur, un nouveau point de vue sur la constitution de l'arbre généalogique de la famille Chamaeton.